

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

на тему: «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного
туризму в світі та Україні»

Виконала: студентка 4 курсу, групи УТМ-41
Спеціальності 242 «Туризм»
Чухалова Юлія Сергіївна

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Шамара І.М.

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доц. Кудінова М.М.

_____ (прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

_____ (підпис)

Покоłodна М. М.

_____ (прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІНІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший
(бакалаврський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 242 «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
та країнознавства
Доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)
Чухалової Юлії Сергіївни

_____ (прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в світі та Україні»

керівник роботи Шамара Ірина Миколаївна, к.е.н., доц.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 04.04.2025 р. № 4002-5/893

Строк подання студентом роботи 12.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

охарактеризувати поняття та сутність містичного туризму в системі спеціалізованого туризму; надати класифікацію форм і об'єктів містичного туризму; виявити методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі; дослідити міжнародний досвід розвитку містичного туризму; проаналізувати ресурси містичного туризму в Україні; виявити проблеми та перспективи розвитку містичного туризму в Україні.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження містичного туризму
2	Розділ 2. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку містичного туризму в світі та Україні

5. Дата видачі завдання 02.12.2024 р.

Студент

підпис

Ю. С. Чухалова

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

І. М. Шамара

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Чухалова Ю.С. «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в світі та Україні»

Дипломна робота присвячена аналізу сучасного стану та перспектив розвитку містичного туризму як важливого напрямку спеціалізованого туризму. У роботі охарактеризовано поняття та сутність містичного туризму, надано класифікацію його основних форм і об'єктів. Розглянуто методи дослідження мотивації туристів, що обирають містичні подорожі. Проаналізовано міжнародний досвід розвитку містичного туризму, визначено ефективні підходи до його організації. Особливу увагу приділено дослідженню ресурсного потенціалу містичного туризму в Україні, включаючи об'єкти культурної спадщини, легенди, сакральні місця. Виявлено основні проблеми, що стримують розвиток містичного туризму в Україні, та окреслено перспективи його інтеграції у національний туристичний продукт з урахуванням світових тенденцій.

ANNOTATION

Chukhalova Y. "The Current State and Prospects for the Development of Mystical Tourism in the World and in Ukraine"

The paper deals with the analysis of the current state and prospects for the development of mystical tourism as an important branch of specialized tourism. The concept and essence of mystical tourism have been characterized. A classification of its main forms and objects has been provided. Methods for studying the motivation of tourists in mystical tourism have been identified. International experience in the development of mystical tourism has been analyzed, and effective approaches to its organization have been determined. Special attention has been paid to the research of mystical tourism resources in Ukraine, including cultural heritage sites, legends, and sacred places. The main problems hindering the development of mystical tourism in Ukraine have been identified, and the prospects for its integration into the national tourism product in the context of global trends have been outlined.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ	
1.1. Поняття та сутність містичного туризму в системі спеціалізованого туризму.....	5
1.2. Класифікація форм і об'єктів містичного туризму.....	11
1.3. Методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ	
2.1. Міжнародний досвід розвитку містичного туризму.....	23
2.2. Аналіз ресурсів містичного туризму в Україні.....	30
2.3. Проблеми та перспективи розвитку містичного туризму в Україні.....	39
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. У XXI столітті туризм дедалі частіше набуває не лише рекреаційного, а й пізнавального, культурного та емоційно-психологічного значення. Серед великої кількості спеціалізованих форм туризму особливої популярності останніми роками набуває містичний туризм – подорожі, пов'язані з відвідуванням місць, що мають легендарну, окультну, надприродну чи ритуальну репутацію. Даний феномен виступає унікальним культурним і соціальним явищем, що поєднує історичну спадщину, фольклор, релігійні та квазірелігійні уявлення із сучасними індустріями вражень.

Містичний туризм вивчається в контексті ширших парадигм темного (dark tourism), духовного (spiritual tourism) та культурного туризму. Зокрема, дослідження Джона Ленон та Малкольма Фолі започаткували глибше вивчення феномену відвідування місць смерті, містики й трагедій, підкреслюючи потребу осмислення мотивацій туристів і соціокультурного контексту таких подорожей. У свою чергу, дослідниця Мей Лін Тан звертає увагу на роль міфології та народної уяви в формуванні туристських уявлень про «таємничі» локації, а Діана Кордейт аналізує містичні маршрути в Європі як інструмент для збереження нематеріальної культурної спадщини.

Таким чином, актуальність теми обумовлена зростанням попиту на нестандартні туристичні враження, глобалізацією культурних символів і прагненням до самопізнання через містичні практики. Крім того, містичний туризм здатний сприяти розвитку депресивних територій, активізувати інтерес до локальної історії та стимулювати збереження культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні дослідження містичного туризму поки що перебувають на початковому етапі, однак у регіональному контексті зростає інтерес до історичних місць із сакральною або легендарною репутацією, зокрема таких, як Чорнобильська зона

відчуження, Замкова гора у Києві, Лиса гора у Карпатах, Замки Поділля. Серед авторів, які зосереджуються на містичному туризмі варто відзначити таких дослідників, як К. Алістратова, Ю. Сологуб, А. Романова, М. Лущик, О. Ю. Бордун, У. В. Деркач, З. Шильнікова.

Об'єктом дослідження є містичний туризм.

Предметом дослідження сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в Україні та світі.

Метою дипломної роботи є виявлення перспектив розвитку містичного туризму в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- охарактеризувати поняття та сутність містичного туризму в системі спеціалізованого туризму;
- надати класифікацію форм і об'єктів містичного туризму;
- виявити методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі;
- дослідити міжнародний досвід розвитку містичного туризму;
- проаналізувати ресурси містичного туризму в Україні;
- виявити проблеми та перспективи розвитку містичного туризму в Україні.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема:

- метод аналізу та синтезу – для теоретичного узагальнення понятійного апарату містичного туризму;
- історико-логічний метод – для вивчення етапів становлення містичного туризму;
- порівняльний аналіз – для зіставлення тенденцій у різних країнах;
- статистичні методи – для обробки та інтерпретації кількісних даних;

Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 55 сторінках та містить 5 рисунків та 11 таблиць. Список використаних джерел містить 51 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та сутність містичного туризму в системі спеціалізованого туризму

Спеціалізований туризм як багатоаспектна категорія сучасної туристичної діяльності охоплює низку диференційованих підвидів, класифікованих за домінантними мотиваційними інтенціями суб'єктів, специфікою об'єктів атракції та характером рекреаційно-пізнавальної активності.

Темний туризм (англ. dark tourism), також відомий під назвами «чорний туризм», «танатотуризм», «трагічний туризм», охоплює подорожі до місць, пов'язаних зі смертю, трагедіями, катастрофами, а також до локацій, які наділені містичною репутацією або особливою енергетикою – так званих «місць сили». Це можуть бути кладовища, меморіальні комплекси, місця масових поховань, руїни після стихійних лих чи техногенних катастроф, а також об'єкти з містичним чи ритуальним значенням.

Вперше термін «темний туризм» було запропоновано Джоном Ленноном і Малкольмом Фолі – дослідниками з Глазго, які у 1996 році опублікували відповідне поняття в *International Journal of Heritage Studies*, а згодом у 2000 році випустили монографію «Dark Tourism». Леннон у своїх роботах описував цей феномен як прояв особливої форми «гравітаційного фактора жаху» – притягальної сили, зумовленої людською цікавістю до зла, трагедії та смерті. Попри страх, що викликають подібні місця, вони водночас викликають сильний емоційний інтерес у значної частини мандрівників [33].

Популярність темного туризму невпинно зростає, і з кожним роком фіксується зростання кількості відвідувань відповідних дестинацій. Туристи готові інвестувати значні кошти у подорожі до місць історичних катастроф чи жахливих подій минулого – таких як Аушвіц, місця масштабних бойових дій

(Босуорт, Геттісберг), сцени історичних злочинів (наприклад, маршрут Джека-Різника у лондонському Вайтчепелі) чи навіть морги ХІХ століття, відкриті для загального огляду, як це було в Парижі.

Згідно з науковими висновками Дж. Леннона та М. Фолі, ключову роль у поширенні «темного» туризму відіграють глобальні комунікаційні технології. Саме медіа сприяють формуванню первинного інтересу до трагічних або містичних локацій серед широкої аудиторії. Професор Тоні Сітон із Університету Стратклайд (Велика Британія) у своїй праці *Thanatourism: A Guide to the Dark Side* пропонує типологію темного туризму, виокремлюючи декілька основних його форм [32]:

1. Спостереження за інсценованими публічними сценами смерті;
2. Відвідування реконструкцій або повторних інсценувань смерті;
3. Подорожі до місць індивідуальної або масової загибелі;
4. Огляд символічних репрезентацій смерті;
5. Відвідування меморіальних об'єктів і місць поховання;
6. Подорожі до так званих «місць сили», наділених особливою енергетикою.

Рис.1.1. Класифікація видів темного туризму

Розроблено автором за матеріалами: [12]

Українська дослідниця О. В. Бугрій розглядає темний туризм як специфічну форму туристичної діяльності, пов'язану з відвідуванням місць катастроф екологічного або техногенного характеру, стихійних лих, масової загибелі людей, поховань та кладовищ [3].

Попри зростання академічного інтересу до темного туризму, у науковій спільноті ще тривають дискусії щодо термінології та меж цього поняття. Паралельно використовуються такі терміни, як «містичний туризм», «траурний туризм», «туризм болю», що іноді створює враження про різність концепцій, хоча в реальності вони значною мірою перетинаються. Причиною такої розбіжності є фрагментарність підходів до дослідження даного явища та відсутність уніфікованого підходу до класифікації форм темного туризму.

В умовах зростаючої диверсифікації туристичного попиту та пошуку унікальних, нетривіальних подорожей, дедалі сильніше окреслюється та концептуалізується сегмент, що асоціюється із зацікавленістю індивіда у феноменах неосяжного, надприродного або езотеричного – містичний туризм.

Визначення терміну «містичний туризм» (mystical tourism, паранормальний туризм у ширшому контексті) потребує прецизійного підходу задля його відокремлення від суміжних категорій. Під містичним туризмом слід розуміти форму спеціалізованого туризму, рушійною силою якої є прагнення індивіда до дестинацій та локацій, котрі в соціокультурному наративі чи локальних віруваннях асоціюються з надприродними явищами, паранормальною активністю, стародавніми культами, окультними практиками, енергетичними аномаліями чи іншими формами нематеріальної, неосяжної або езотеричної спадщини. Ключовою сутнісною характеристикою цього виду туризму є його фундування на вірі, легендах, фольклорі або особистих переконаннях щодо існування та проявів потойбічних сил, непізнаних феноменів чи прихованих знань, а не на емпірично верифікованих фактах чи догматичних релігійних вченнях. Таким чином, об'єктом пізнання та переживання в містичному туризмі є не лише матеріальна або історична

спадщина, але й пов'язаний з нею нематеріальний пласт уявлень про світ, що виходить за межі раціонального сприйняття.

Містичний туризм посідає особливе місце в системі спеціалізованого туризму, маючи точки перетину, але й суттєві відмінності від низки інших його видів:

Етнічний туризм – сфокусований на ознайомленні з матеріальною та нематеріальною культурою певного етносу, його традиціями, побутом, мистецтвом. Містичний туризм може перетинатися з етнічним у частині вивчення фольклору, міфології, вірувань та обрядів етнічних груп, що пов'язані з надприродним. Однак, якщо в етнічному туризмі домінантною є культурно-пізнавальна інтенція щодо автентичного життя етносу, то в містичному – інтерес спрямований саме на аспекти, що виходять за межі повсякденності та раціонального пояснення, навіть якщо вони є частиною етнічної культури [11].

Духовний туризм орієнтований на внутрішнє самопізнання, медитацію, ретрити, відвідування місць сили або енергетично наповнених локацій. Містичний туризм може бути близьким до духовного у прагненні до непізнаного або трансцендентного досвіду. Проте духовний туризм більше акцентує на особистісному розвитку та внутрішній гармонізації через зв'язок з природою чи духовними практиками, тоді як містичний – на взаємодії з передбачуваними зовнішніми, часто неконтрольованими, надприродними силами чи явищами.

Релігійний туризм фундується на відвідуванні святих місць, паломництві, участі у релігійних обрядах відповідно до канонів певної конфесії. На відміну від релігійного туризму, де мотивація та об'єкти чітко визначені догматами та церковними інституціями, містичний туризм є менш інституціоналізованим, його об'єкти можуть бути пов'язані з дохристиянськими віруваннями, окультизмом, міськими легендами, а мотивація – суто особистісним інтересом, цікавістю, прагненням до гострих

відчуттів або пошуком альтернативних форм духовності поза традиційними релігіями.

Темний туризм стосується відвідування місць, пов'язаних зі смертю, трагедіями, стражданнями (поля битв, місця катастроф, колишні концтабори). Перетин з містичним туризмом може виникати, коли місця трагедій обростають легендами про привидів чи паранормальну активність. Однак домінанта темного туризму – це історична рефлексія, меморіалізація та осмислення трагічних подій, тоді як містичного – пошук контакту з надприродним, що нібито проявляється в таких місцях [20].

Таблиця 1.1

Ключові ознаки містичного туризму у порівнянні з іншими суміжними видами туризму

Вид туризму	Основна мета / мотивація	Спільні риси з містичним туризмом	Відмінності від містичного туризму
Етнічний туризм	Ознайомлення з матеріальною та нематеріальною культурою, традиціями, мистецтвом	Вивчення фольклору, міфів, обрядів, пов'язаних з віруваннями або надприродним	Зосереджений на автентичному житті етносу; має культурно-пізнавальну, а не надприродну спрямованість
Духовний туризм	Самопізнання, внутрішній розвиток, медитації, ретрити, місця сили	Прагнення до трансцендентного, пошук особливого досвіду поза буденністю	Орієнтація на гармонізацію через природу/практики; містичний туризм – на контакт з зовнішніми силами
Релігійний туризм	Паломництво, участь у релігійних обрядах, відвідування святинь відповідно до канонів	Звернення до духовного досвіду, відвідування сакральних місць	Містичний туризм менш інституціоналізований, не обмежується конфесіями; пов'язаний із окультизмом, легендами
Темний туризм	Осмислення трагедій, меморіалізація, історичне осмислення страждань	Місця можуть асоціюватися з паранормальним, легендами про привидів	Темний туризм зосереджений на історичній пам'яті; містичний – на взаємодії з надприродним чи містичним досвідом

Складено автором за матеріалами: [11; 20]

Отже, містичний туризм є самостійним підтипом, що відрізняється специфічною мотивацією, орієнтованою на сферу непізнаного та надприродного, та відповідним вибором DESTИНАЦІЙ, які є джерелом таких переживань та інформації.

До ключових характеристик містичного туризму можна віднести [9]:

- Прагнення до отримання унікального, часто емоційно насиченого досвіду, пов'язаного з таємницею, невідомим, відчуттям присутності надприродних сил. Це може бути цікавість, бажання перевірити легенди, пошук адреналіну або навіть езотеричні пошуки.
- Місця з асоційованою паранормальною історією (замки з привидами, "прокляті" будинки, місця давніх ритуалів, аномальні зони, геопатогенні точки, кладовища, пов'язані з містичними подіями).
- Часто включає елементи дослідження (слухання легенд, пошук інформації), емоційного переживання (страх, благоговіння, здивування), а іноді й спроби "контакту" з надприродним (участь у тематичних екскурсіях, "полюванні на привидів", спіритичних сеансах, якщо вони пропонуються в туристичному форматі).
- Цінність локації для містичного туриста значною мірою визначається історіями, легендами та міфами, які її оточують. Чим більш переконливим, драматичним чи загадковим є цей наратив, тим вищою є атрактивність об'єкта.
- Хоча існують організовані "містичні" тури, значна частина цієї активності може здійснюватися індивідуально або невеликими групами ентузіастів.
- Досвід містичного туриста багато в чому залежить від його особистих переконань, емоційної відкритості та схильності до віри в надприродне.

Основна відмінність містичного туризму від інших видів полягає у фокусі на нераціональному, неосяжному та надприродному як головному мотиваторі та об'єкті інтересу. Якщо релігійний туризм спирається на догму, етнічний – на культуру, а темний – на історію трагедій, то містичний туризм

занурює індивіда у світ легенд, припущень та особистих пошуків відповіді на питання про існування того, що виходить за межі звичайного досвіду та наукового пояснення. Це робить його специфічною та досить нішевою, але водночас емоційно насиченою та культурно значущою формою спеціалізованого туризму.

1.2. Класифікація форм і об'єктів містичного туризму

У науковій літературі "містичний туризм" найчастіше визначається як форма подорожі, мотивована прагненням до безпосереднього досвіду або контакту з явищами, об'єктами чи місцями, що сприймаються як надприродні, трансцендентні, паранормальні, сакральні (у широкому, часто неканонічному сенсі) або незбагненні з позицій раціонального пізнання. Ключовими елементами тут виступають фокус на нематеріальному, віра в існування "іншої" реальності, пошук особистісних трансформацій через зіткнення з таємницею, а також значна роль легенд, міфів та суб'єктивних інтерпретацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиної класифікаційної схеми саме для містичного туризму. Наприклад, дослідники пропонують класифікації за мотивацією (шукачі гострих відчуттів, духовні шукачі, дослідники аномального, за типом атракції (природні/штучні), за характером містичного елемента (привиди, НЛЮ, місця сили. Однак такі підходи не охоплюють усього спектру явища. Тому, для побудови функціональної класифікації містичного туризму необхідно визначити систему критеріїв, які б дозволили систематизувати його різноманіття, враховуючи ключові його аспекти. Зважаючи на багатовимірність явища, пропонуємо виділити три основні групи критеріїв: домінуючий характер "містичного" об'єкта, тип об'єкта містичного туризму, форма організації та здійснення подорожі.

Таблиця 1.2

Критерії містичного туризму

Критерій	Тип / Категорія	Визначення та характеристики
1. Домінуючий характер "містичного" об'єкта	Сакрально-релігійний	Фокус на релігійних аспектах поза офіційними доктринами: неканонічні святі/місця, народна релігійність, язичницькі релікти, синкретичні культу, неорелігії.
	Паранормальний	Об'єкти/явища поза законами природи: привиди, полтергейст, НЛЮ, криптиди, аномальні зони. Акцент на нез'ясовності, контакті з потойбічним.
	Езотерично-енергетичний	Віра в особливі "енергії", "місця сили", лей-лінії для зцілення/самопізнання. Зв'язок з неошаманізмом, магією, альтернативною медициною.
	Міфологічно-легендарний	Привабливість місць/подій/персонажів з міфів, епосу, фольклору, легенд. Акцент на зануренні в атмосферу, зв'язку з минулим/казкою.
2. Тип об'єкта містичного туризму	Природні об'єкти	Природні утворення (гори, печери, джерела, мегаліти) та аномальні зони. "Містичність" через форму, явища, легенди, статус "місця сили".
	Антропогенні об'єкти	Створені людиною об'єкти, що набули містичного значення.
	Історико-архітектурні	Історичні будівлі/місця (замки, руїни, некрополі, культові споруди). Привабливість через історію, легенди (привиди, скарби), сакральний статус.
	Сучасні/спеціалізовані	Новостворені/спеціалізовані об'єкти, музеї містики/НЛЮ, тематичні парки, центри езотерики, місця зйомок культових фільмів.
3. Форма організації та здійснення подорожі	Індивідуальний/неорганізований	Самостійне планування та здійснення подорожі туристом. Пошук особистого досвіду.
	Організований	Подорож, організована турфірмою, клубом чи іншою інституцією.
	Екскурсійні тури загального профілю з містичними елементами	Включення окремих "містичних" об'єктів до стандартного культурно-пізнавального туру.
	Спеціалізовані тематичні тури	Повністю присвячені містичній темі: ghost hunting, "місця сили", езотеричні ретрити/семінари, НЛЮ-тури, відвідування шаманів.
	Дослідницькі/аматорські експедиції	Поїздки ентузіастів (уфологи, дослідники паранормального) для збору даних, вимірювань, пошуку. Межують з наукою/псевдонаукою.

Складено автором за матеріалами: [24]

Містичний туризм є багатограним явищем, яке можна класифікувати за кількома ключовими критеріями. Першим із них є домінуючий характер містичного об'єкта, який визначає основну мотивацію туристів і зміст подорожі.

Залежно від змісту містичного досвіду, виділяють кілька типів туризму. Сакральні-релігійний туризм орієнтований на відвідування місць, подій чи практик, що мають релігійне забарвлення, але не входять до офіційних доктрин. Це можуть бути явлення святих, цілющі джерела чи участь у неорелігійних рухах.

Паранормальний туризм фокусується на об'єктах, пов'язаних із незрозумілими або аномальними явищами, такими як привиди, НЛО чи загадкові аномальні зони.

Езотерично-енергетичний туризм передбачає подорожі до так званих "місць сили", пов'язаних із віруваннями у спеціальні енергетичні зони, часто в контексті практик New Age чи неошаманізму. Нарешті, міфологічно-легендарний туризм ґрунтується на привабливості локацій, пов'язаних із міфами, легендами або епічними постатями, наприклад, з Атлантидою чи легендами про короля Артура.

Другим критерієм класифікації є тип об'єкта містичного туризму. Об'єкти поділяються на природні та антропогенні.

Природні об'єкти включають гори, озера, печери, мегалітичні споруди та аномальні зони, де природні явища тлумачаться як містичні.

Антропогенні об'єкти поділяються на дві групи:

- Історико-архітектурні, такі як замки, руїни чи культові споруди, пов'язані з легендами чи сакральними подіями;
- Сучасні/спеціалізовані, наприклад музеї магії, парки містичних розваг або центри езотеричних практик, створені для задоволення інтересу до надприродного.

Третім критерієм виступає форма організації подорожі. Вона може бути індивідуальною, коли туристи самостійно планують маршрут відповідно до власних інтересів, або організованою, що передбачає участь у турах із містичними елементами, спеціалізованих подорожах (наприклад, полювання на привидів) або аматорських дослідницьких експедиціях.

На основі запропонованої класифікації можна виділити кілька основних видів містичного туризму [24]:

Сакральнорелігійний містичний туризм фокусується на відвідуванні сакральних об'єктів, що не завжди визнані офіційною релігією. Його учасники прагнуть зцілення, духовного просвітлення чи участі в альтернативних ритуалах. Прикладами можуть бути святі джерела, місця явлення або могили знахарів.

Паранормальний містичний туризм орієнтований на пошук аномальних явищ. Туристи відвідують місця, де, за переказами, з'являються привиди, трапляються загадкові явища чи фіксуються спостереження НЛО. Головна мотивація тут – отримання гострих вражень, прагнення пригод і перевірка легенд.

Езотеричноенергетичний містичний туризм передбачає відвідування «місць сили», участь у медитаційних ретритах і семінарах із розвитку свідомості. У центрі уваги – духовний розвиток, гармонізація внутрішнього стану та пошук енергетичної трансформації.

Таким чином, містичний туризм є надзвичайно різноманітним, і його прояви залежать від характеру містичного досвіду, типу об'єкта та форми організації подорожі.

Важливо зазначити, що на практиці ці види часто переплітаються. Один і той самий об'єкт може приваблювати різні групи туристів з різними мотиваціями, поєднуючи, наприклад, паранормальні та езотеричні аспекти. Феномен містичного туризму за своєю природою є синкретичним та динамічним, а його межі – гнучкими та проникними. На практиці

спостерігається значний перетин та взаємовплив між виділеними видами, а також з іншими формами туризму.

Багато об'єктів містичного туризму наділяються різними значеннями та приваблюють різні цільові аудиторії. Наприклад, старовинний замок може бути одночасно [11]:

- об'єктом культурного туризму (історична та архітектурна цінність);
- об'єктом темного туризму (якщо пов'язаний з трагічними подіями, втратами, битвами);
- об'єктом паранормального містичного туризму (якщо існують легенди про привидів);
- об'єктом міфологічно-легендарного містичного туризму (якщо пов'язаний з відомими легендарними постатями);
- Іноді навіть об'єктом езотерично-енергетичного туризму (якщо вважається «місцем сили» або розташований у геопатогенній зоні).

Аналогічно, мотивація одного й того ж туриста може бути змішаною: людина може відвідувати Стоунхендж, цікавлячись і його археологічною загадкою (культурний аспект), і неоязичницькими ритуалами (сакральньо-альтернативний аспект), і теоріями про його зв'язок з інопланетянами (паранормальний аспект), і його статусом «енергетичного центру» (езотеричний аспект).

Містичний туризм є складним і багатогранним феноменом, що поєднує в собі різні аспекти духовного пошуку, прагнення до незвіданого та інтерес до надприродного.

В контексті розвитку світового туристичного ринку містичний туризм має значний потенціал для подальшого розвитку, створення нових туристичних продуктів і популяризації маловідомих, але культурно цінних локацій.

1.3. Методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі

Дослідження мотивації та поведінки туристів, орієнтованих на містичні практики й досвід, є важливим напрямом сучасної туристичної науки, що поєднує методології суміжних дисциплін – соціології, психології, культурології та географії туризму. Розуміння рушійних сил містичного туризму дозволяє не лише пояснити індивідуальні й колективні туристичні рішення, але й сприяти формуванню відповідних туристичних продуктів.

Одним із базових теоретичних підходів є концепція «пошуку сенсу», що підкреслює прагнення людини до самопізнання й духовного зростання. Туристи, які обирають містичні маршрути, часто керуються внутрішньою потребою знайти нові джерела натхнення, осмислити власне існування або пережити трансцендентний досвід.

Психологічні теорії мотивації, зокрема модель ієрархії потреб А. Маслоу, також є релевантними для аналізу мотивацій містичних туристів. Прагнення до самореалізації, естетичних і духовних переживань у верхніх щаблях піраміди потреб часто проявляється у виборі нестандартних, символічно насичених туристичних практик. Містичний туризм, таким чином, стає засобом задоволення вищих духовних потреб особистості [25].

З позиції теорії «пошуку новизни», мотивація туристів, зацікавлених у містичних маршрутах, пов'язана із прагненням до унікального досвіду, виходу за межі буденності та розширення горизонтів сприйняття реальності. Містичні об'єкти та події – явища святих, енергетичні «місця сили», паранормальні феномени – сприймаються такими туристами як можливість пережити екстраординарне й індивідуально значуще.

Соціокультурний підхід розглядає містичний туризм як форму символічного споживання культурних кодів. Згідно з теоріями П. Бурдьє (Bourdieu, 1984), вибір нестандартних туристичних практик може виступати способом символічного самовираження, демонстрації культурного капіталу, залучення до альтернативних світоглядних спільнот. У цьому контексті

містичний туризм є не тільки індивідуальним пошуком, а й проявом належності до певних субкультурних чи духовних груп.

Поведінкові аспекти містичних туристів тісно пов'язані із теорією планованої поведінки (Ajzen, 1991), згідно з якою на вибір подорожі впливають три чинники: особистісне ставлення до містичних об'єктів, суб'єктивні норми (сприйняття очікувань інших) та контроль поведінки (оцінка власних можливостей здійснити подорож). Це дозволяє пояснити, чому значна частина містичних туристів приділяє увагу підготовці до подорожі, вивченню особливостей місця та можливим «ритуалам» взаємодії.

Мотивація та поведінка туристів, орієнтованих на містичний туризм, формуються на перетині особистісних потреб у духовності, прагнення до нового досвіду, символічної ідентичності та соціального впливу.

За домінуючою мотивацією можна виокремити кілька основних груп туристів, зацікавлених у містичному туризмі. По-перше, це «шукачі гострих відчуттів», для яких основним мотивом виступає прагнення до адреналінових переживань, ризику та емоцій страху. Вони орієнтуються переважно на паранормальний туризм, активно досліджуючи місця, пов'язані з привидами, аномальними зонами або легендами про незрозумілі явища. Їхня поведінка зазвичай включає активний пошук доказів надприродного, використання спеціалізованої техніки (детекторів руху, тепловізорів тощо) та організацію групових експедицій.

Другу категорію становлять «духовні шукачі», основною мотивацією яких є пошук сенсу життя, трансцендентного досвіду, зцілення чи особистісної трансформації. Вони тяжіють до сакрального-релігійного (але неканонічного) та езотерично-енергетичного туризму, активно беручи участь у медитаціях, ритуалах, духовних практиках, часто перебуваючи на індивідуальних або групових ретритах.

До наступної групи належать «допитливі дослідники», головним стимулом яких є цікавість, прагнення пізнати невідоме, перевірити достовірність легенд та отримати інтелектуальне задоволення. Вони

виявляють інтерес до різних напрямів містичного туризму, однак часто зберігають скептичне або нейтральне ставлення до надприродного. Типовими видами активності для них є збір інформації, фотографування, участь в екскурсіях та спілкування з місцевими жителями.

Окрему категорію складають «культурно-історичні ентузіасти», чия мотивація ґрунтується на інтересі до міфів, легенд та фольклору як важливої складової культурної спадщини. Вони орієнтуються переважно на міфологічно-легендарний туризм, активно відвідуючи історичні місця, пов'язані з легендами, беручи участь у тематичних фестивалях та літературних турах.

За ступенем залученості до містичного туризму також можна виокремити кілька типів учасників. «Віддані віряни» глибоко переконані в реальності надприродних явищ, езотеричних концепцій або особливої сили певних місць, а подорожі для них стають формою духовної практики та підтвердженням віри. «Зацікавлені скептики» не мають стійкої віри у містичне, однак відкриті до можливості його існування, прагнучи особисто перевірити факти або просто пережити незвичний досвід. Натомість «випадкові туристи» зазвичай відвідують містичні об'єкти в межах загального туристичного маршруту, часто без первинного інтересу до тематики містики; їхнє ставлення варіюється від байдужості до несподіваної зацікавленості.

Залежно від стилю подорожей і видів активності, туристів можна класифікувати також наступним чином: «незалежні дослідники та паломники», які самостійно планують свої маршрути і прагнуть глибинного особистісного досвіду; «учасники спеціалізованих турів і практик», що обирають організовані програми на кшталт полювання на привидів, езотеричних семінарів або ретритів і цінують супровід експертів і спілкування з однодумцями; а також «екскурсійні відвідувачі», які обмежуються коротким знайомством з містичними об'єктами у межах ширшої екскурсійної програми.

Таблиця 1.3

Характеристика груп туристів містичного туризму

Критерій	Тип туристів	Мотивація/Особливості подорожі	Поведінкові особливості
За домінуючою мотивацією	«Шукачі гострих відчуттів»	Адреналін, ризик, страх	Активний пошук доказів, використання техніки, групові поїздки
	«Духовні шукачі»	Пошук сенсу, духовний розвиток	Медитації, ритуали, ретрити, контакт із наставниками
	«Допитливі дослідники»	Пізнання невідомого, цікавість	Збір інформації, фотографування, екскурсії, спілкування з місцевими
	«Культурно-історичні ентузіасти»	Інтерес до культури, міфів і фольклору	Відвідування історичних локацій, участь у тематичних заходах
За ступенем залученості	«Віддані віряни»	Глибока віра в надприродне	Подорож як духовна практика, підтвердження віри
	«Зацікавлені скептики»	Відкритість до незвичного без стійкої віри	Перевірка фактів, прагнення пережити досвід
	«Випадкові туристи»	Випадкове відвідування містичних об'єктів	Байдужість або несподіваний інтерес
За стилем подорожі та активностями	«Незалежні дослідники/паломники»	Самостійне планування	Індивідуальні маршрути, пошук глибинного досвіду
	«Учасники спеціалізованих турів/практик»	Організовані програми	Ghost hunting, ретрити, семінари
	«Екскурсійні відвідувачі»	Частина ширшої екскурсійної програми	Коротке ознайомлення з містичними об'єктами

Складено автором за матеріалами: [25]

Розуміння особливостей мотивації та поведінкових моделей різних категорій туристів дає змогу туристичним операторам та менеджерам DESTINACIЙ розробляти більш цілеспрямовані продукти, адаптувати маркетингові стратегії й створювати середовище, яке максимально відповідає очікуванням різних сегментів містичних туристів.

Рис. 1.2. Методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі

Розроблено автором

Мотивація туристів, зацікавлених у містичному туризмі, відзначається особливою складністю, оскільки поєднує раціональні прагнення до пізнання із ірраціональними пошуками трансцендентного досвіду. Відповідно до цього, вибір методів дослідження мотиваційної сфери має враховувати як емоційно-ціннісні, так і когнітивні компоненти поведінки мандрівників [25].

Одним із базових інструментів є тестування, яке дозволяє вимірювати мотиваційні профілі туристів за допомогою стандартизованих опитувальників. Особливу ефективність демонструє застосування адаптованих шкал, наприклад, шкали туристичної мотивації Пірса (Travel Career Pattern) або модифікованих опитувальників цінностей Шварца, що дозволяють виявити домінуючі мотиваційні блоки: прагнення до новизни, пошук самореалізації, духовного розвитку, пригодницьких переживань.

Метод структурованого анкетування широко використовується для збору первинних даних про чинники, що впливають на вибір містичних туристичних маршрутів. Завдяки впровадженню багатофакторного аналізу

даних (наприклад, факторного чи кластерного аналізу) можливо виявити типологічні групи туристів за домінуючими мотивами – від шукачів духовного зцілення до любителів паранормальних явищ.

Значний евристичний потенціал має метод глибинного інтерв'ю, який дозволяє з'ясувати приховані, не завжди усвідомлювані мотиви участі у містичних практиках або подорожах. Застосування проєктивних технік у межах інтерв'ювання (наприклад, методу вільних асоціацій або аналізу уявних ситуацій) поглиблює розуміння особистісних значень, які туристи надають своєму містичному досвіду.

Аналіз наративів туристів є ще одним важливим методом. Дослідження індивідуальних оповідей (історій про містичні подорожі) допомагає виявити культурні сценарії мотивації, які формують очікування від поїздок і впливають на сприйняття містичних місць. Наративний підхід дозволяє розглядати мотивацію не лише як сукупність окремих стимулів, а як комплексне конструювання сенсів подорожі.

У дослідженнях мотиваційної сфери корисним є також етнографічний метод, що передбачає спостереження за поведінкою туристів під час участі в містичних турах або ритуалах. Завдяки включеному спостереженню можна безпосередньо фіксувати емоційні реакції, поведінкові патерни та групову динаміку, що опосередковують мотиваційні установки туристів.

На сучасному етапі розвитку наук про туризм усе ширше використовується метод аналізу цифрових даних – дослідження мотиваційних установок на основі даних з тревел-блогів, відгуків на платформах TripAdvisor, Booking.com, спеціалізованих форумах. Це дає змогу ідентифікувати спонтанні мотивації та очікування туристів у реальному часі.

Таким чином, дослідження мотивації туристів у містичному туризмі потребує застосування широкого спектра методів, орієнтованих як на глибинне розуміння індивідуальних мотиваційних структур, так і на виявлення макротенденцій у поведінці спільнот. Комплексний підхід сприяє

всебічному аналізу мотиваційних механізмів і дозволяє прогнозувати перспективи розвитку містичного туризму у глобальному контексті.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

2.1. Аналіз міжнародного досвіду розвитку містичного туризму

Зростання глобального інтересу до містичного туризму, як специфічного сегменту туристичного ринку, стимулює дестинації по всьому світу до пошуку ефективних шляхів його розвитку. Міжнародний досвід у цій сфері є надзвичайно різноманітним, відображаючи унікальні культурно-історичні, природні особливості та маркетингові підходи різних країн та регіонів.

За оцінками різних дослідників, понад 50% туристів хоча б раз у житті відвідували об'єкти, пов'язані зі смертю, трагедіями чи містичними подіями. Наприклад, тільки комплекс Помпеї (Італія) у 2023 році відвідало понад 4 мільйони туристів. Меморіал 9/11 у Нью-Йорку щороку приймає близько 3–4 мільйонів відвідувачів. Освенцим-Біркенау (Польща) у 2023 році відвідало понад 2,2 мільйона людей [31].

Зона відчуження в Чорнобилі (Україна) до 2022 року щорічно приймала близько 100 тисяч туристів (потім через війну туризм там був фактично припинений).

Туризм до місць катастроф, меморіалів, кладовищ, музеїв трагедій зростає в середньому на 5–7% на рік у світових масштабах.

Також після пандемії COVID-19 у 2022–2024 роках інтерес до dark tourism зріс, оскільки люди більше замислюються про життя, смерть і історичну пам'ять.

У 2024 році світовий ринок темного туризму продемонстрував значне зростання, досягнувши обсягу приблизно 31,89 мільярда доларів США. Прогнозується, що до 2030 року цей показник зросте до 38,64 мільярда доларів США, що відповідає середньорічному темпу зростання 2,9% [31].

Таблиця 2.1

Найбільші регіональні ринки темного та містичного туризму

Регіон	Частка ринку у 2023 році	Популярні напрямки темного туризму
Європа	37%	Аушвіц-Біркенау (Польща), Берлінська стіна (Німеччина), Тауер (Велика Британія)
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	30,31%	Меморіал миру в Хіросімі (Японія), Поля смерті (Камбоджа)
Північна Америка	19,46%	Меморіал Перл-Харбор (США), Граунд Зеро (США)

Джерело: [31]

Хоча точні дані про кількість туристів, які відвідують місця темного туризму, обмежені, загальна кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2024 році склала 1,4 мільярда, що свідчить про повне відновлення міжнародного туризму до рівня до пандемії [31].

Зростання популярності темного туризму пов'язане з бажанням туристів отримати глибші історичні та культурні знання, а також з впливом медіа та популярної культури, які привертають увагу до місць, пов'язаних з трагедіями та історичними подіями.

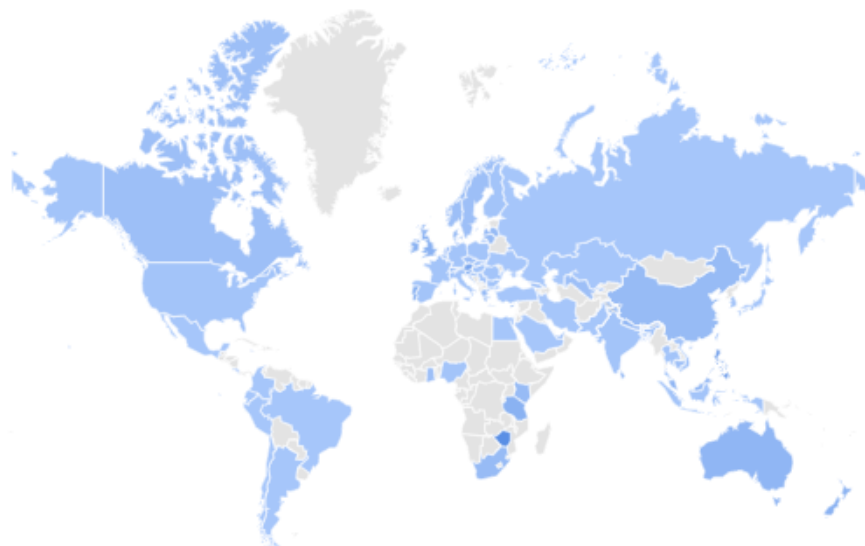

Рис.2.1. Популярність запиту «dark tourism» у Google [21]

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити низку DESTИНАЦІЙ, які досягли значних успіхів у розвитку містичного туризму, перетворивши свої унікальні наративи, історичну спадщину чи природні особливості на привабливі туристичні продукти.

Велика Британія (Шотландія, Англія). Шотландія, зокрема Единбург, успішно позиціонує себе як «столиця привидів», використовуючи багату історію замків, підземель та легенд для створення численних «ghost tours». Успіх базується на професійному сторітелінгу гідів, створенні атмосфери, а також наявності автентичних історичних локацій. Водночас, Південно-Західна Англія (Гластонбері, Стоунхендж, Ейвбері) стала центром паломництва для прихильників New Age та неоязичництва завдяки поєднанню мегалітичної спадщини, легенд про короля Артура та розвиненої інфраструктури для «духовних шукачів» (спеціалізовані крамниці, центри, фестивалі) [28].

США (Салем, Массачусетс; Новий Орлеан, Луїзіана). Салем ефективно капіталізував свою трагічну історію судових процесів над «відьмами» 1692 року, перетворившись на бренд «Witch City». Успіх значною мірою зумовлений щорічним жовтневим фестивалем «Haunted Happenings», який приваблює сотні тисяч відвідувачів завдяки насиченій програмі (паради, ярмарки, атракціони, лекції). Місто пропонує різноманітні музеї, екскурсії та магазини, орієнтовані на відьомську та паранормальну тематику. Новий Орлеан використовує свою унікальну культурну спадщину, пов'язану з практиками Вуду, джазом та репутацією «міста з привидами», пропонуючи тематичні тури кладовищами, магазини ритуальних товарів та консультації практиків Вуду. Успіх пов'язаний з автентичною культурною атмосферою та інтеграцією містичних елементів у загальний туристичний бренд міста [2].

Румунія (Трансильванія). Хоча досвід Румунії часто наводять як приклад дещо суперечливого використання міфу про Дракулу, він є комерційно значущим. Замок Бран та регіон Трансильванії активно просуваються через асоціації з романом Брема Стокера, приваблюючи

туристів, зацікавлених готичною атмосферою та вампірською тематикою. Практики включають тематичні тури, сувенірну продукцію, готелі в «замковому» стилі. Викликом є балансування між літературним міфом, реальною історією Влада Цепеша та збереженням автентичності регіону.

Ірландія активно використовує свою багату кельтську міфологію, фольклор (легенди про лепреконів, фейрі, банші) та стародавні пам'ятки (Ньюгрейндж, кургани) для залучення туристів. Маркетингові кампанії, такі як «Ireland's Ancient East», інтегрують ці містичні та легендарні елементи в ширший культурно-історичний наратив, пропонуючи тематичні маршрути та інтерпретаційні центри. Успіх полягає в органічному вплетенні міфів у національну ідентичність та туристичний продукт [2].

Одним із темних напрямків туризму є Помпеї – чудово збережене римське місто, яке виявилось справжнім «мертвим містом». Вчені звільнили його від кількох метрів попелу, і тепер це величезний археологічний комплекс просто неба. Помпеї були знищені під час виверження Везувію у 79 році н.е., і лише через 17 століть розпочалися розкопки. На жаль, через недбалість археологів багато цінних артефактів було знищено, адже вони не мали художньої цінності. Однак з 1960 року почалася реставрація, що дозволила майже повністю відновити це чудо. Сьогодні туристи можуть вільно прогулятися вулицями міста, що колись було домом для його жителів майже 2000 років тому. Будівлі, що збереглися, часто мають два поверхи та прикрашені фресками або мозаїками, а будинки заможних людей вражають мармуровими скульптурами на фасадах [2].

Під час екскурсій гостям пропонується відвідати найстаріший храм, присвячений грецькому богу Аполлону. Від храму збереглося лише дві колони з 28, однак його інтер'єр прикрашають фрески, що зображують Троянську війну, і вони майже не змінилися з часів, коли були створені. Крім того, цікаві місця, як храм Юпітера, гладіаторські казарми, терми, а також арени Великого і Малого театрів, також притягують увагу. У 2019 році Помпеї, Геркуланум і Торре-Аннунціата відвідало близько 2,8 мільйона

туристів, а загальна кількість відвідувачів археологічних зон цього року сягнула 3,8 мільйона осіб, і ця тенденція зростає щороку.

Для шанувальників містичного туризму існують й інші цікаві напрямки. Наприклад, у Куско, місті інків у Перу, туристи можуть брати участь у шаманських ритуалах. Куско приваблює не лише звичайних мандрівників, а й любителів містичних практик. Не менш захоплюючим є й тур на Байкал, де бурятські шамани проводять свої обряди, які теж привертають тих, хто шукає містичні переживання.

Одним із найвідоміших «місць сили» є Сейдон в Арізоні, США. Це маленьке містечко на південному заході плато Колорадо, що поруч з каньйоном Оук-Крік. Місцеві жителі називають це місце «високою концентрацією енергії». Тут ростуть стародавні кипариси з покрученими стовбурами, що вказують на присутність енергетичної воронки, яка впливає на дерева, обертаючи їх за годинниковою стрілкою. Це місце відоме своїм потужним енергетичним полем, що проявляється в збільшенні амплітуди руху маятника, порівняно з іншими зонами.

В Європі також є своє «місце сили» – Екстернштайн у Німеччині, де розташований мегалітичний кам'яний комплекс. У 1935 році це місце стало святилищем та ареною для таємних ритуалів Чорного Ордену СС. Сьогодні це місце привертає увагу туристів, адже стародавні кам'яні колони з пісковика, що підносяться на десятки метрів, до сих пір зберігають численні таємниці [32]. Стародавня китайська наука про енергетичні потоки також свідчить, що Земля пронизана сильними енергетичними лініями, і місця їх перетину мають особливу силу. Одним із таких місць є камінь у стіні на Вавелі в Польщі. Це місце, яке називають «краківським чакрамом», є точкою перетину енергетичних потоків і вважається потужним джерелом позитивної енергії. Згідно з легендою, під каплицею св. Гедеона з'єднуються енергетичні лінії, що проходять через Єрусалим.

Такі місця, як Ясна Гора в Ченстохові, кафедральний собор у Гнезно, кам'яні кола в Одрах біля Черська та гора Шленза в Судетах, також відомі

своєю позитивною енергією. Популярністю користується й православний монастир у Яблечній, а піраміда в Рапі біля Голдапу є ще одним джерелом унікальної енергії для прихильників містичного туризму.

Таблиця 2.2

Популярні місця для містичного туризму

Місце	Тип містичного туризму	Особливості та атракції
Салем (США)	Туризм, пов'язаний з відьмами та Хелловіном	Відомий завдяки судовим процесам над відьмами у 1692 році, численні музеї та магазини, присвячені відьмам, паради та костюмовані заходи.
Вітбі (Велика Британія)	Готичний туризм, туризм, пов'язаний з Дракулою	Місто, яке стало основою для роману Брема Стокера «Дракула», має середньовічні руїни замку, церкви, старовинні кладовища, та щорічні готичні фестивалі.
Замок Бран (Румунія)	Туризм, пов'язаний з Дракулою	Відомий як «Замок Дракули», місце, пов'язане з легендами про графа Дракулу, зокрема, його атмосферні кімнати та виставки, присвячені вампірам.
Париж (Франція)	Містичний туризм, кладовища, містифікації	Кладовище Пер-Лашез, де поховані знаменитості, а також містичні тури по старовинних вулицях, криптах та катакомбах.
Цвіккау (Німеччина)	Туризм, пов'язаний з привидами та фольклором	Місто з численними історіями про привидів, в тому числі у місцевому музеї, старовинних будівлях та замках.
Флоренція (Італія)	Туризм по історії містичних і релігійних практик	Відоме старовинними костелами та катакомбами, а також численними містичними історіями, пов'язаними з релігійними вбивствами і культурними ритуалами.
Рим (Італія)	Містичний туризм, релігійні місця та катакомби	Стародавні катакомби, підземні церкви, місця з містичними та релігійними історіями, включаючи Святий Палець і Святий Станіслав.
Острів Міконос (Греція)	Містичний туризм, місця сили	Острів, що має багатовікову історію пов'язану з міфами, божествами та енергією місць сили, таких як храм Аполона, а також розвинену грецьку культуру та ритуали.
Костюмовані заходи на Карибах	Містичні фестивалі, ритуали	Легенди про карибських привидів та ритуали вуду. Популярні події: Міжнародний фестиваль вуду, місця сили та давні обряди в місцевих громадах.
Київ (Україна)	Туризм, пов'язаний з містичними історіями та легендами	Стародавні церкви, катакомби, київські підземелля і місця з привидами, зокрема Лук'янівське кладовище і тунелі міста, що стали частиною численних легенд та історій.

Складено автором за матеріалами: [2; 16]

Аналіз цих прикладів свідчить про наявність сильного, унікального нарративу (історичного, фольклорного, літературного); здатність створити відповідну атмосферу; диверсифікацію туристичного продукту; ефективний маркетинг, що поєднує містичні елементи з іншими принадами дестинації.

Таблиця 2.3

Перелік українських туроператорів, які пропонують містичні тури

Туроператор	Назва туру	Напрямок/локація	Тривалість	Додаткові особливості
Adriatic Travel	Містична Трансільванія	Румунія (замки, Брашов, Сігішоара)	3 дні	Виїзд зі Львова, автобус єврокласу, сніданки, медичне страхування
Танго Тревел	Містичний вікенд в Трансильванії	Румунія (замки, Сігішоара)	3 дні	Виїзди з Львова, Івано-Франківська, Чернівців, ціна від 143 €
iTravel	Містична Трансільванія та Трансфегараш	Румунія (гірські перевали)	3 дні	Виїзд зі Львова, зупинки в Стрию, Мукачеві, Берегові
Відвідай	Містична Румунія: замок Дракули та Венздей	Румунія (замки, каньйон Біказ)	4 дні	СПА-послуги, тематичні екскурсії
Navigator Україна	Містична Трансільванія	Румунія (замки, Сігішоара)	4 дні	Безвізовий в'їзд, автобусний транспорт
TourBaza	Містична Трансільванія	Румунія (замки, Брашов, Сігішоара)	3 дні	Виїзд зі Львова, автобус єврокласу, сніданки
Rich-Tour	Трансильванські канікули: в гостях у Венздей	Румунія (замки, Сігішоара)	3 дні	Виїзди зі Львова та Ужгорода, ціна від 149 €

Складено автором за матеріалами: [51]

Найбільший інтерес до темного туризму виявляють жителі Ботсвани (100%), Маврикія (76%) та Австрії (45%). Менше зацікавлені в цьому напрямку жителі Нової Зеландії (39%) та Сінгапуру (34%). Найменше попиту

на темний туризм спостерігається в Японії та Бразилії (1%). Деякі українські туроператори все ж організовують тури до містичних місць для українців [51].

Тури, що зазначені в таблиці 2.3 зазвичай включають відвідування історичних замків, таких як замок Бран (пов'язаний із легендою про Дракулу), замок Пелеш, а також міст Сігішоара та Брашов. Деякі програми також пропонують додаткові елементи, такі як СПА-послуги та екскурсії до каньйону Біказ.

2.2. Аналіз ресурсів містичного туризму в Україні

Містичний туризм, як специфічний сегмент туристичного ринку, набуває все більшої популярності у світі та в Україні зокрема. Його привабливість зумовлена прагненням сучасної людини до пізнання незвіданого, пошуком автентичних вражень, інтересом до культурної спадщини, фольклору, легенд та місць із особливою енергетикою чи історією. Україна, володіючи багатою історією, унікальними природними ландшафтами та різноманітною культурною спадщиною, має значний, хоча й не повністю реалізований, потенціал для розвитку цього напрямку туризму.

Під ресурсами містичного туризму слід розуміти сукупність природних, історико-культурних та соціокультурних об'єктів, явищ і наративів, які асоціюються з таємничістю, надприродним, сакральним (часто поза межами офіційних релігійних доктрин), незрозумілим, легендарним або мають особливу енергетичну чи психологічну привабливість для певних категорій туристів. Ці ресурси формують основу для створення туристичного досвіду, пов'язаного з пошуком містичних переживань, доторком до таємниць минулого чи незвіданих аспектів реальності.

Критерії оцінки ресурсів містичного туризму	• історико-культурна значущість;
	• міфологічна чи легендарна привабливість;
	• автентичність об'єкта;
	• рівень збереженості;
	• доступність для туристів;
	• наявність туристичної інфраструктури;
	• безпекові аспекти відвідування.

Рис.2.2. Критерії оцінки ресурсів містичного туризму

Розроблено автором

Ресурсна база містичного туризму України є надзвичайно різноманітною та географічно розгалуженою. Ресурси містичного туризму розподілені по території України досить нерівномірно. Західний регіон (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Волинська області) багатий на замки, фортеці, старовинні міста, монастирі, природні об'єкти Карпат, печери Поділля. Тут містичний туризм тісно переплітається з історико-культурним та природно-рекреаційним [13].

Центральний регіон (Київська, Черкаська, Вінницька області): Має значні ресурси, пов'язані зі столичною історією (Лавра, Лиса Гора), Трипільською культурою, давньоруськими пам'ятками.

Південний регіон (Запорізька, Миколаївська, Одеська області, Крим): Вирізняється унікальними археологічними пам'ятками (Кам'яна Могила, античні міста), степовими курганами, легендами узбережжя Чорного моря.

Східний та Північний регіони мають локальні об'єкти містичного спрямування, часто пов'язані з промисловою історією (індустріальний туризм

з елементами містики покинутих об'єктів) або місцевими легендами. Окремо стоїть Чорнобильська зона.

Серед природних об'єктів містичного туризму слід виокремити Карпати, печери Поділля та Буковини, Кам'яну Могилу, озеро Світязь. Гірський масив Карпат є джерелом незліченних легенд та вірувань. Говерла та Піп Іван Чорногірський вважаються місцями сили. Скелі Довбуша оповиті легендами про опришківського ватажка, його скарби та магічні здібності. Численні гірські озера (Синевир, Несамовите) фігурують у фольклорі як місця проживання духів та місця з особливими властивостями. Гуцульська міфологія, що зберегла архаїчні вірування, надає Карпатам особливого містичного колориту (вірування в чугайстрів, нявок, мольфарів).

Печери Поділля та Буковини. Регіон славиться одними з найдовших у світі гіпсовими печерами (Оптимістична, Озерна, Млинки, Кришталева). Їх величезні підземні лабіринти, кристалічні утворення, підземні озера створюють атмосферу таємничості та приваблюють спелеотуристів, а також тих, хто шукає незвичайних вражень та місць для медитацій. Деякі печери пов'язані з легендами про скарби та переховування людей у часи небезпеки.

Кам'яна Могила (Запорізька область). Унікальний природно-археологічний комплекс, що являє собою пагорб з пісковикових брил з численними гротами та печерами. Відомий тисячами петрогліфів різних епох (від палеоліту до середньовіччя). Вважається потужним «місцем сили», сакральним центром багатьох давніх культур. Його енергетику та історичну загадковість використовують сучасні езотеричні групи.

Кам'яна Могила є унікальним місцем у світі, де на обмеженій території зосереджені пам'ятки, що охоплюють надзвичайно широкий часовий спектр – від пізнього палеоліту до середньовіччя (приблизно 20–16 тисяч років до н.е. – 11–13 століття н.е.). Об'єкт вважається природним утворенням. Приблизно 14–12 мільйонів років тому тут простягалось Сарматське море, яке охоплювало сучасні території Чорного, Азовського та Каспійського морів.

На цьому місці тоді сформувалася мілководна зона з пісковиковими утвореннями [13].

З часом море відступило, залишивши після себе пустельний ландшафт. У результаті природних процесів тут почали накопичуватися червоно-бурі глини, багаті на залізо й марганець. Пізніше внаслідок формування долин прадавньої річки Пра-Молочна відбулося проникнення вод углиб землі, що сприяло виведенню оксидів металів на поверхню та створенню кам'янистих порід. Під впливом ерозії, води та вітру почалося руйнування пісковикового пласта, уламки якого поступово пересувалися піщаними масивами, утворюючи своєрідні форми рельєфу.

На території Кам'яної Могили й досі можна знайти викопні залишки молюсків Сарматського моря. Водночас це місце не є випадковим скупченням кам'яних брил – тут утворилася своєрідна кам'яна оболонка з природними гротами та печерами, які у давнину слугували місцями для здійснення обрядів.

Кам'яна Могила перетворилася на сакральний центр для стародавніх мешканців степів Північного Приазов'я та Причорномор'я. Кожен грот виконував роль окремого вівтаря, на якому проводилися ритуальні церемонії, жертвоприношення та інші обрядові практики, що мали глибокий духовний зміст для тодішніх громад [50].

Бакота (Хмельниччина) – це місто, яке в XII-XIII століттях було столицею Дністрянського Пониззя, займало важливу роль у розвитку регіону. У 9 столітті землі середнього Подністров'я увійшли до складу Київської Русі, а з 1199 року стали частиною Галицько-Волинського князівства. Археологічні розкопки виявили пам'ятки черняхівської культури, а також залишки давньоруського поселення, що стало основою для формування Бакоти як міського центру в XII-XIII століттях.

Бакота згадується у літописах з 1024 року. У XIII столітті вона була головним політико-адміністративним центром Подністров'я, з населенням близько 2,5 тисячі осіб. Сьогодні село Бакота затоплене Дністровським

водосховищем, а найближчий населений пункт – село Гораївка, розташоване за 3 км на схід.

Завдяки своїй унікальній енергетиці, Бакота стала популярним місцем для любителів «рольових ігор» і послідовників екзотичних релігій. Вражає не тільки природне середовище, а й відчуття сили, яке виникає під час перебування на цьому місці.

Державний історико-культурний заповідник «Буша» є важливою археологічною пам'яткою. Він має площу 6,68 га і включає численні об'єкти культурної спадщини, зокрема скельний храм, підземні ходи та оборонну фортецю XVI–XVII століть. Буша також була важливим осередком під час Визвольної війни 1648–1654 років. Однією з найбільших цінностей цього місця є унікальні рельєфи, створені стародавніми художниками, що залишили загадкові малюнки на скелях [50].

Інгульське урочище, також відоме як «Монастирище», – це ландшафтний заказник загальнодержавного значення, де збереглася старовинна обсерваторія. Цей заказник, розташований на території південного заходу Кіровоградської області, вважається одним з українських «місць сили».

Іншим знаменитим місцем є скеля Довбуша на межі Івано-Франківської та Львівської областей, відоме своїм кам'яним лабіринтом та потужною енергетикою. Це місце, яке колись було язичницьким святилищем, а пізніше стало монастирем і фортецею, має особливу атмосферу. Під час перебування тут туристи часто відчують потік енергії, і навіть є традиція очищення негативної енергії через вузький тунель між скелями.

Озеро Світязь (Волинська область). Найглибше озеро України, частина Шацького національного природного парку. Оповите легендами про затоплене місто, про вірність та кохання. Чиста вода та мальовничі пейзажі доповнюються аурую таємничості.

Холодний Яр привертає увагу людей з усієї України завдяки своїй неповторній природі, містичному шарму та важливим історичним подіям.

Цей лісовий масив площею 7 тисяч гектарів вражає не тільки реліктовими рослинами, а й безліччю історичних пам'яток різних епох, які варто побачити кожному українцю.

Походження каньйонів, що простягаються на тисячу кілометрів, залишається загадкою. Деякі дослідники вважають їх стародавнім руслом Дніпра, інші – результатом падіння величезного метеориту. Однак найбільше прихильників має космічна теорія, що пояснює особливу енергетичну силу цього місця, яку відчувають всі відвідувачі.

Статистика показує, що мешканці навколишніх сіл живуть значно довше, ніж в інших регіонах країни. Про святість цього місця свідчать його вікові дерева – 500-літні дуби, 200-літні волоські горіхи та столітні груші. Найстаріше дерево, дуб Максима Залізняка, який росте в Яру, вважається найбільшим рекордсменом: йому понад тисячу років і майже 9 метрів в окружності. Кажуть, що доторкнувшись до цього дуба, можна набратися сили та досягти своїх цілей у житті [50].

Серед історико-культурних об'єктів містичного туризму України вирізняються замки Західної України. «Золота підкова Львівщини» (Олеський, Підгорецький, Золочівський замки) та інші фортеці регіону (Мукачівський «Паланок», Ужгородський, Кам'янець-Подільський) є класикою містичного туризму. Найвідомішою є легенда про Білу Пані (привид дружини Вацлава Жевуського) у Підгорецькому замку. Багато замків мають легенди про таємні ходи, приховані скарби, прокляття та романтичні чи трагічні історії колишніх власників. Сама атмосфера старовинних мурів, підземель та веж сприяє виникненню містичних асоціацій [19].

Трипільські поселення (Черкаська, Київська, Вінницька обл.). Залишки протоміст величезних розмірів (Тальянки, Майданецьке, Доброводи) вражають масштабами та загадковістю культури, що їх створила. Орнаменти на кераміці, фігурки, модельки несуть глибокий символізм, який інтерпретується, в тому числі, в містичному ключі (культ Богині-Матері, солярні символи) [19].

Ольвія та Херсонес (Миколаївська обл., Крим). Руїни античних міст-держав зберігають дух давньої цивілізації, її філософії, міфології та ритуалів. Ці місця приваблюють відчуттям доторку до витоків європейської культури та її сакральних аспектів.

Києво-Печерська Лавра (Київ) – один із найбільших православних центрів Східної Європи. Її печери (Ближні та Дальні) з мощами святих є потужним центром паломництва. Історії про чудеса, зцілення, аскетичне життя монахів, підземні лабіринти створюють особливу атмосферу святості та таємниці [16].

Почаївська Лавра (Тернопільська область). Відома слідом стопи Божої Матері на камені, чудотворною іконою та цілющим джерелом. Є важливим місцем паломництва та духовної сили.

Манявський скит (Івано-Франківська область) розташований у мальовничому карпатському міжгір'ї, відомий своєю історією, аскетизмом ченців та «Блаженим каменем» – місцем молитов та зцілень.

Лиса Гора (Київ) – історична місцевість, що має стійку репутацію місця проведення відьомських шабашів у народному фольклорі. Наявність залишків фортифікаційних споруд XIX ст. та язичницьких капищ додає місцю таємничості. Сьогодні є популярним місцем серед представників неоязичницьких та езотеричних течій [16].

Чорнобильська зона відчуження. Хоча це місце трагедії, воно набуло специфічної «постапокаліптичної» або «техногенної» містики. Після виходу серіалу «Chernobyl» НВО у 2019 році кількість туристів зросла на понад 30% у порівнянні з попереднім роком. Екскурсії до Прип'яті та Зони Відчуження пропонують унікальний досвід дослідження місця техногенної катастрофи, що породило безліч міфів і легенд [17].

Місця, пов'язані з мольфарами. Карпатський регіон зберіг традиції мольфарства – народної магії та цілительства. Хоча автентичних мольфарів залишилось обмаль, місця їхнього проживання та діяльності (наприклад, села

Верхній Ясенів, Шешори) приваблюють туристів, які цікавляться етнічними традиціями та містикою.

Таблиця 2.4

Основні об'єкти містичного туризму в Україні

Регіон	Об'єкт	Опис
Київ	Андріївський узвіз	Відоме місто легенд про привидів та аномальні явища.
	Києво-Печерська лавра	Святиня, оповита переказами про чудесні зцілення та містичні події у печерах.
Львів та Західна Україна	Личаківське кладовище	Історичне кладовище, що стало популярним серед містичних екскурсій.
	Замок у Підгірцях	Місце легенд про привид Білої Пані.
	Замок Шенборнів (Закарпаття)	Оповите міфами про загадкові події та містичні явища.
Поділля і Вінниччина	Меджибізька фортеця	Фортеця з переказами про привидів та нез'ясовані події.
	Кам'янець-Подільський замок	Архітектурна пам'ятка з легендами про невидимих охоронців.
Чорнобильська зона відчуження	Прип'ять та Зона Відчуження	Локації техногенної катастрофи, що породили безліч міфів і легенд.
Аномальні зони та «місця сили»	Буславська гора (Черкащина)	Давнє язичницьке місце з потужною енергетикою.
	Кам'яна могила (Запорізька область)	Археологічна пам'ятка з загадовими петрогліфами.
	Лиса Гора (Київ)	Місце, пов'язане у фольклорі з відьмами та містичними обрядами.

Складено автором за матеріалами: [19]

Наразі в Україні вже сформовано кілька популярних туристичних маршрутів, які спеціалізуються на містичній тематиці. Їх розробкою займаються як великі туроператори, так і локальні екскурсійні агенції.

В Україні статистика щодо містичного туризму як окремої категорії офіційно не ведеться. Однак за опитуваннями, проведеними у 2023 році Українською асоціацією туристичних агентств, близько 15% опитаних українців виявляли інтерес до участі у турах із містичною тематикою. Цей показник є обнадійливим для розвитку нових туристичних продуктів.

Таблиця 2.5

Тури та екскурсії з елементами містики в Україні

Туроператор / Бюро	Назва туру / Опис	Орієнтовна ціна	Посилання
Дива Країни	Місцями Сили Видубицького монастиря і таємниці Бусової гори (Київ)	500 грн	dyvakrainy.com.ua
	Місця сили і слави українського козацтва (Холодний Яр)	950 грн	dyvakrainy.com.ua
	Коростишів – дива міста на граніті і заповідні місця Сили	1500 грн	dyvakrainy.com.ua
	Подорож-містерія за Силою на гору Тотоха і в Хохітву	1100 грн	dyvakrainy.com.ua
	Тур по місцях сили Подніпров'я (з езотериком)	3300 грн	dyvakrainy.com.ua
	Екскурсія «Містична сила Київських гір»	400 грн	dyvakrainy.com.ua
Капітан Київ	Екскурсія «Місця сили та магії Києва»	350 грн (повна), 300 грн (діти до 13 р.)	Тривалість 2,5 години. captain.kiev.ua
KoloKray	Гора Тотоха. Богуслав. Місце Сили	950 грн	Виїзд з Києва. kolokray.com
Wonders & Holidays	Тур в пошуках привидів (замки Волині, Тараканівський форт)	від 1390 грн/особа	2 дні. Ціна залежить від розміру групи. wondersholidays.com
Цікавий Київ	Екскурсія «Місцями Сили Києва»	від 3800 грн	Індивідуально. interesniy.kiev.ua
TamTour	Містичні «місця сили» Косівщини	4550 грн	4 активних дні. tamtour.com.ua
Відпочинок на всі 100	На зустріч із собою. Місце сили – Буша	від 5450 грн	Тур в Бушу та Гайдамацький яр. otdihnavse100.com.ua
Смак пригод	Золота підкова Львівщини (3 замки)	від 1300 грн	Базова ціна, є варіанти. smakprygod.com.ua
Tirastour	Екскурсія замками Львівщини (Олеський, Підгорецький, Золочівський)	600 грн (дор.), 550 грн (дит.) + вхідні квитки	Вхідні квитки оплачуються окремо. tirastour.com.ua
Патріот Тур	Подорож Замками України (Збаразький, Червоногородський та ін.)	1499 / 1599 грн	Ціна залежить від терміну бронювання. patriot-tour.com
Anga Travel	На Верховину до мольфарів	~4350 грн (ціна 2022 р.)	anga.ua

Складено автором за матеріалами: [40; 41; 42; 44; 45; 47; 48; 49]

Столиця України пропонує низку локацій, пов'язаних з містичними подіями та легендами. Туроператор KievInsiders організовує тур «The Dark Kiev Tour», який включає відвідування таких місць, як Бабин Яр, Замкова гора, Зелений театр, Лиса гора та Київський крематорій. Тривалість туру – 8 годин, вартість – 79 євро з особи.

Місто Лева славиться своєю архітектурою та легендами. Тур «Mystical Lviv» пропонує прогулянку історичним центром міста з відвідуванням Домініканського собору, Вежі Корнякта, Музею Арсеналу та інших об'єктів. Тривалість туру – 2 години.

Після трагічних подій 2022 року ці міста стали символами стійкості та пам'яті. Туроператор War Tours Ukraine організовує одноденні тури до Бучі та Ірпеня, де туристи можуть побачити наслідки військових дій та поспілкуватися зі свідками подій. Вартість туру – від 300 євро з особи.

Україна має значний потенціал для розвитку цього сегменту завдяки багатій історико-культурній спадщині, унікальним природним ландшафтам та численним легендам, які супроводжують різноманітні об'єкти.

На даний момент розвиток містичного туризму має локальний характер і зосереджується переважно у великих містах та туристичних центрах. Однак за умов належної організації, маркетингової підтримки та державного сприяння, містичний туризм може стати важливим елементом туристичної індустрії України, сприяючи не лише економічному розвитку, а й формуванню національного культурного бренду на міжнародній арені.

2.3. Проблеми та перспективи розвитку містичного туризму в Україні

Незважаючи на складні умови, туристичний сектор України продовжує демонструвати стійкість та здатність до генерації доходів для державного бюджету.

За 2024 рік туристична сфера України забезпечила надходження до бюджету в розмірі майже 3 млрд грн податків. Цей показник значно перевищує аналогічні дані 2023 року (2,049 млрд грн) і навіть перевершує довоєнні показники 2021 року (2,232 млрд грн), що свідчить про адаптацію та ефективність роботи галузі в нових умовах [39].

Протягом 2024 року відзначено зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності, що сплачують податки, на 7% порівняно з 2023 роком. При цьому кількість юридичних осіб залишалася стабільною (близько 3,5 тис.), тоді як число фізичних осіб-підприємців зросло на 9%.

Збір туристичного збору за 2024 рік зріс майже на 23% порівняно з 2023 роком, досягнувши показника близько 273 млн грн [39].

Лідерами за обсягом зібраного туристичного збору у 2024 році є: м. Київ (49,182 млн грн), а також Львівська, Черкаська, Закарпатська та Одеська області [39].

Аналіз потоків іноземних громадян, що перетинають державний кордон України, дає уявлення про характер міжнародних взаємодій. Загальна кількість перетинів державного кордону України іноземцями за 2024 рік становила понад 2,54 млн відвідувань. Ця цифра включає всі категорії візитів (приватні, службові, транзитні, туризм) і не відображає виключно туристичні цілі та види туризму [37].

Містичний туризм – це вид туризму, орієнтований на відвідування місць, які мають особливе значення з точки зору міфології, релігії, магії або історії, і часто пов'язані з надприродними явищами [12]. В Україні існує чимало таких місць, як-от Холодний Яр, Кам'яна Могила, Скелі Довбуша та інші, що стали популярними серед туристів, які шукають досвід, пов'язаний з містикою та магією.

Історія містичного туризму в Україні налічує кілька десятиліть. Популяризація цього виду туризму почалася в кінці ХХ століття, коли з'явилася тенденція до пошуку нових, незвичних маршрутів для мандрівників, які цікавляться не лише архітектурними пам'ятками, а й

природними чи історико-культурними об'єктами, що мають містичний відтінок.

Містичний туризм, як специфічний сегмент сучасного туристичного ринку, відображає глобальні тенденції пошуку автентичності, унікальних вражень та альтернативних форм дозвілля. Інтерес до місць, оповитих легендами, історичними таємницями чи наділених особливою енергетикою, демонструє стабільне зростання як у світі, так і в Україні.

Наявність значного та різноманітного ресурсного потенціалу, проаналізованого у попередньому підрозділі, створює об'єктивні передумови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту містичного спрямування на теренах нашої держави. Однак, шлях від наявності ресурсів до їх ефективної капіталізації у туристичній індустрії є складним та багатоаспектним.

Реалізація потенціалу містичного туризму в Україні наражається на низку системних викликів та об'єктивних труднощів, що охоплюють інфраструктурні, інституційні, соціокультурні та маркетингові аспекти. Водночас, існують і значні перспективи, пов'язані як із внутрішніми можливостями країни, так і з глобальними трендами розвитку туризму. Комплексний аналіз цих проблем та перспектив є ключовим для розробки дієвих стратегій та практичних заходів, спрямованих на сталий та ефективний розвиток даного напрямку.

Для узагальнення ключових внутрішніх факторів (сильних та слабких сторін) та зовнішніх впливів (можливостей та загроз), що визначають потенціал розвитку містичного туризму в Україні, доцільно провести SWOT-аналіз (Табл.2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-аналіз розвитку містичного туризму в Україні

Сильні сторони (Strengths – S)	Можливості (Opportunities – O)
1. Багата та різноманітна ресурсна база (природні, історико-культурні об'єкти).	1. Зростання світового та внутрішнього попиту на нішевий, досвідний та містичний туризм.
2. Високий ступінь автентичності багатьох легенд, переказів, історичних наративів.	2. Можливості інтеграції з іншими видами туризму (культурним, екологічним, сільським тощо) та створення комплексних турпродуктів/маршрутів.
3. Наявність знакових, потенційно «магнітних» об'єктів (Карпати, замки, Лавра, Кам'яна Могила).	3. Розвиток цифрових технологій для покращення досвіду туристів та маркетингу (AR/VR, мобільні додатки, онлайн-промоція).
4. Глибокий історичний та культурний контекст багатьох «містичних» місць.	4. Потенціал для стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів та депресивних територій.
5. Зростаючий інтерес до власної історії та культури всередині країни.	5. Можливість використання містичного туризму для формування унікального туристичного бренду України та пост-воєнного іміджмейкінгу.
Слабкі сторони (Weaknesses – W)	Загрози (Threats – T)
1. Незадовільний стан туристичної та транспортної інфраструктури у багатьох регіонах.	1. Триваюча війна та її довгострокові наслідки (безпекові ризики, руйнування інфраструктури та пам'яток, економічна криза).
2. Недостатнє фінансування та проблеми зі збереженням/реставрацією об'єктів спадщини.	2. Економічна нестабільність в країні, що обмежує інвестиції в галузь та платоспроможність населення.
3. Відсутність цілісної державної стратегії розвитку нішевого туризму та слабка координація дій.	3. Негативний міжнародний імідж, пов'язаний з війною та безпековими ризиками, що відлякує іноземних туристів.
4. Низький рівень маркетингової активності та інформаційної присутності на цільових ринках.	4. Висока конкуренція на міжнародному ринку туристичних послуг, зокрема в сегменті містичного/культурного туризму.
5. Дефіцит кваліфікованих кадрів (гідів), здатних професійно та етично працювати з містичною тематикою.	5. Ризик незворотних пошкоджень об'єктів спадщини та природних територій через неконтрольований розвиток туризму.
6. Потенційні соціокультурні конфлікти (з місцевими громадами, релігійними організаціями) та ризик тривіалізації спадщини.	6. Можливе посилення регуляторних обмежень на відвідування певних територій з міркувань безпеки або збереження.

Складено автором

Незважаючи на багатий ресурсний потенціал, розвиток містичного туризму в Україні стикається з комплексом взаємопов'язаних проблем, які можна згрупувати за кількома основними напрямками.

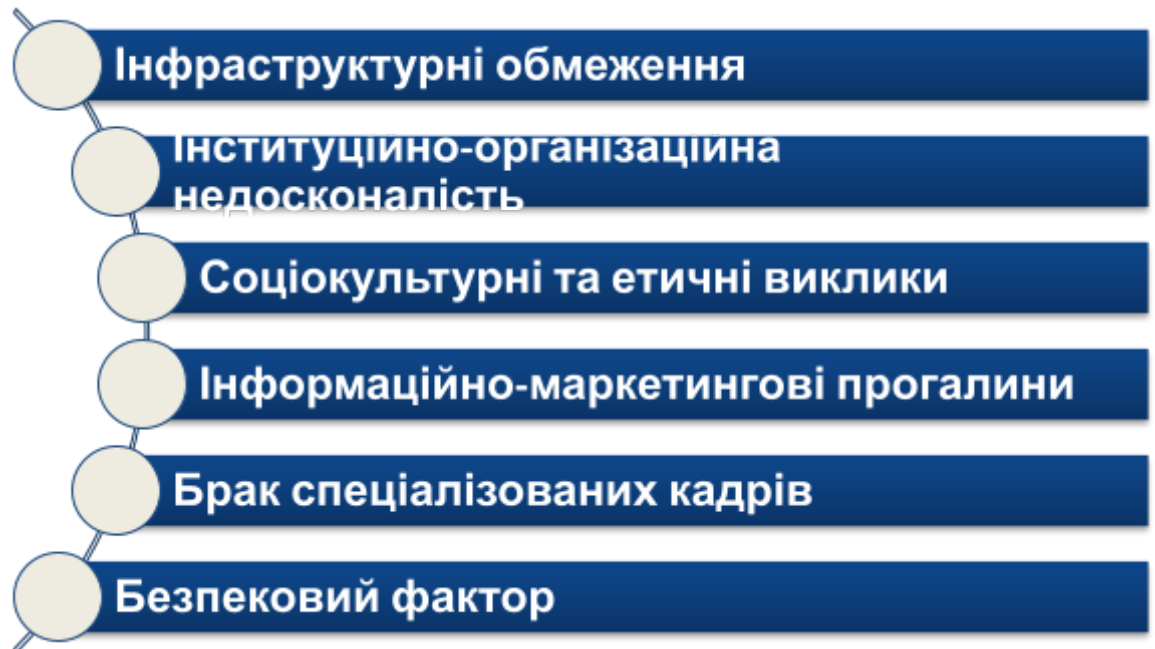

Рис. 2.3. Проблеми розвитку містичного туризму в Україні

Розроблено автором

Інфраструктурні обмеження – це одна з найбільш системних та відчутних проблем. Багато потенційно привабливих об'єктів містичного туризму (особливо природні локації, віддалені замки-руїни, археологічні пам'ятки) характеризуються незадовільною транспортною доступністю. Низька якість доріг, обмеженість громадського транспорту, відсутність чіткого маркування маршрутів суттєво ускладнюють відвідування цих місць.

Не менш гострою є проблема недостатнього розвитку супутньої туристичної інфраструктури – брак якісних та доступних закладів розміщення та харчування поблизу об'єктів, відсутність або незадовільний стан санітарних зон, інформаційних центрів, сувенірних крамниць. Недостатній рівень благоустрою територій навколо об'єктів також знижує їхню туристичну привабливість.

Інституційно-організаційна недосконалість. На державному та регіональному рівнях відсутня цілісна, науково обґрунтована стратегія розвитку нішевих видів туризму, зокрема містичного. Діяльність з його просування часто має фрагментарний, спорадичний характер і здійснюється переважно ентузіастами або окремими туроператорами без належної координації та підтримки. Спостерігається брак ефективної взаємодії між органами влади різного рівня, науковими установами, музейними закладами, громадськими організаціями та представниками туристичного бізнесу.

Недостатнім є фінансування заходів зі збереження, реставрації та консервації об'єктів історико-культурної спадщини, багато з яких є ключовими ресурсами містичного туризму і перебувають у критичному стані (наприклад, деякі замки та фортеці).

Соціокультурні та етичні виклики. Розвиток містичного туризму несе в собі певні ризики соціокультурного характеру. Існує небезпека надмірної комерціалізації та спрощення (тривіалізації) культурної спадщини, фольклору, місцевих легенд, що може призвести до втрати їхньої автентичності та глибини. Непродуманий підхід до організації турів може спричинити конфлікти з місцевими громадами або релігійними організаціями, особливо якщо об'єкти мають сакральне значення або якщо туристична діяльність порушує усталений спосіб життя чи норми поведінки. Особливою проблемою є ризик поширення недостовірної інформації, псевдонаукових теорій та спекуляцій під виглядом «містики», що може дискредитувати сам напрямок туризму. Це висуває високі вимоги до кваліфікації гідів-екскурсоводів, які мають володіти не лише знаннями, а й етичною чутливістю, вмінням подавати інформацію коректно та збалансовано.

Інформаційно-маркетингові прогалини. Потенціал містичного туризму України залишається значною мірою невідомим як для внутрішнього, так і для міжнародного споживача. Інформаційна присутність у глобальному туристичному просторі є недостатньою. Бракує якісних, привабливих та

багатомовних інформаційних ресурсів (веб-сайтів, мобільних додатків, путівників, промоційних матеріалів), які б системно представляли містичні атракції України. Маркетингові кампанії, якщо і проводяться, часто є нецільовими та малоефективними. Загальний імідж України на міжнародній арені, зокрема через стереотипи або недостатню поінформованість, також може опосередковано впливати на сприйняття її туристичного потенціалу.

Брак спеціалізованих кадрів. Для забезпечення високого рівня обслуговування та безпеки туристів необхідні кваліфіковані кадри, які мають досвід у галузі містичного туризму. Однак в Україні поки що спостерігається дефіцит професіоналів, здатних організувати та вести екскурсії на таких об'єктах.

Безпековий фактор. Повномасштабна російська агресія проти України, що триває з 2022 року, створила безпрецедентні виклики для всієї туристичної галузі. Значна частина території є тимчасово окупованою або зоною бойових дій, що унеможлиблює будь-яку туристичну діяльність. Багато об'єктів культурної спадщини зазнали пошкоджень або руйнувань. Навіть у відносно безпечних регіонах зберігаються ризики ракетних обстрілів. Загальне безпекове середовище та пов'язані з ним обмеження (наприклад, комендантська година, обмеження на відвідування певних територій) суттєво обмежують можливості для подорожей. У довгостроковій перспективі наслідки війни, включаючи зруйновану інфраструктуру та психологічні травми, створюватимуть додаткові перешкоди для відновлення та розвитку туризму.

Подолання цих проблем потребує комплексних, скоординованих зусиль з боку держави, бізнесу, наукової спільноти та громадськості.

Незважаючи на окреслені вище труднощі, містичний туризм в Україні має значний потенціал для розвитку, зумовлений низкою сприятливих чинників та можливостей.

Рис. 2.4. Перспективи розвитку містичного туризму в Україні

Розроблено автором

Багатство та автентичність ресурсного потенціалу. Як було зазначено, Україна володіє унікальним поєднанням природних ландшафтів, багатовікової історії та самобутньої культури, що сформувало значну кількість об'єктів та наративів містичного характеру. Замки з привидами, язичницькі святилища, «місця сили», легендарні печери та гори, давні монастирі, території з аномальною репутацією – все це створює надзвичайно різноманітну базу для формування унікальних туристичних продуктів. Важливим аспектом є високий ступінь автентичності багатьох легенд та переказів, їхній глибокий зв'язок з історією та культурою українського народу.

Відповідність глобальним трендам. Розвиток містичного туризму корелює зі світовими тенденціями у споживацькій поведінці. Сучасні туристи все частіше шукають не стандартний відпочинок, а глибокі емоційні

переживання, досвід доторку до незвичайного, можливість пізнати себе та світ з несподіваного боку. Зростає популярність нішевих видів туризму, подорожей «зі змістом», освітніх та духовних мандрівок. Містичний туризм ідеально вписується в ці тренди, пропонуючи унікальний досвід, що поєднує історію, культуру, природу та елемент таємниці. Також спостерігається інтерес до так званого «темного туризму» (dark tourism), пов'язаного з місцями трагедій чи катастроф, що може частково перетинатися з містичним (наприклад, Чорнобильська зона).

Містичний туризм має високий потенціал для інтеграції з іншими видами туристичної діяльності. Маршрути містичними місцями можуть органічно доповнювати культурно-пізнавальні тури (відвідування замків, музеїв, історичних центрів міст), релігійно-паломницькі (монастирі, святі місця), екологічні та пригодницькі (походи в гори, спелеотуризм), сільський зелений туризм (знайомство з місцевими традиціями та фольклором). Розробка комплексних тематичних маршрутів (наприклад, «Шляхами карпатських мольфарів», «Таємниці подільських замків», «Місцями сили Наддніпрянщини») може стати ефективним інструментом залучення туристів та промоції регіонів.

Можливості цифрової трансформації. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості для розвитку та промоції містичного туризму. Створення інтерактивних карт, мобільних додатків з аудіогідами та елементами доповненої реальності (AR), віртуальних турів (VR) може суттєво збагатити туристичний продукт та зробити інформацію про об'єкти більш доступною та привабливою. Ефективне використання соціальних мереж, блогів та цільової онлайн-реклами дозволяє досягати зацікавленої аудиторії з меншими витратами порівняно з традиційними маркетинговими інструментами.

Створення подкастів про містичні місця та їх історію є ефективним способом поширення інформації. Такі подкасти можуть бути прослухані під час подорожі або ще до приїзду на місце. Крім того, створення відео-контенту

для популяризації містичних об'єктів на платформі YouTube або TikTok дозволяє залучити молоду аудиторію, яка активно користується цифровими платформами.

Інтернет-блогери та туристичні інфлюенсери мають величезний потенціал у просуванні містичного туризму. Поширення історій через соціальні мережі (Instagram, Facebook, YouTube) та популяризація таких місць через туристичні блоги може збільшити їх видимість і зацікавленість з боку міжнародної аудиторії

Стимулювання регіонального розвитку. Багато об'єктів містичного туризму розташовані поза межами великих міст та відомих туристичних центрів, часто у сільській місцевості або малих містах. Розвиток туризму в таких локаціях може стати важливим чинником їхнього соціально-економічного пожвавлення: створення нових робочих місць (у сфері гостинності, екскурсійного обслуговування, виробництва сувенірів), розвиток місцевого підприємництва, надходження додаткових коштів до місцевих бюджетів, збереження та популяризація локальної культурної спадщини.

Потенціал для пост-воєнного відновлення та дестинаційний брендинг. Після перемоги та завершення війни, туризм може стати одним із інструментів відновлення економіки та покращення міжнародного іміджу України. Унікальні та автентичні туристичні продукти, зокрема містичного спрямування, можуть привернути увагу світу до багатой культури та історії України, показати її не лише як країну, що постраждала від агресії, а й як цікаву, самобутню та стійку націю. Розвиток туризму сприятиме відновленню міжлюдських контактів та інтеграції України у глобальний культурний простір. Використання містичних елементів у брендингу територій є поширеною, але делікатною практикою. Містичні наративи можуть стати частиною ширшого іміджу дестинації, додаючи їй унікальності та загадковості (напр., «містична Шотландія», «легендарна Ірландія»). Деякі дестинації (як Салем) будують свій бренд переважно навколо містичної теми,

а легко впізнавані символи (відьма на мітлі, привид, вампір, кельтський вузол) активно використовуються в логотипах, сувенірах, рекламних матеріалах.

Реалізація цих перспектив вимагає стратегічного бачення, інвестицій та подолання існуючих проблем. Вже зараз необхідно закладати фундамент для майбутнього розвитку. Перспективи містичного туризму тісно пов'язані із загальним процесом відновлення країни, модернізацією інфраструктури, збереженням культурної спадщини та формуванням позитивного міжнародного іміджу.

Таблиця 2.7 відображає основні компоненти, що сприяють ефективному розвитку містичного туризму в Україні через запозичення успішних практик закордонних країн. В ній узагальнено різні аспекти, що включають організацію містичних турів, фестивалів, інтерактивних заходів, а також технології та методи, що використовуються для залучення туристів.

Кожен з компонентів передбачає спеціалізацію на конкретних темах, таких як привиди, відьми, легенди та ритуали, що створює унікальність досвіду для відвідувачів. Так, з досвіду зарубіжних практик, таких як Салем у США чи Вітбі у Великобританії, ми можемо застосувати аналогічні підходи в Україні, орієнтуючись на багатий культурний та історичний спадок. Наприклад, для організації містичних турів в Україні можна фокусуватись на місцях, пов'язаних з козацькими легендами, містичними істотами чи стародавніми ритуалами.

Використання новітніх технологій є важливими елементами, які сприяють покращенню туристичного досвіду. Запровадження віртуальних турів, доповненої реальності, а також створення контенту у вигляді подкастів і відео-контенту дозволить не лише популяризувати містичні об'єкти, але й забезпечить широку аудиторію по всьому світу.

Така організація туристичних продуктів з використанням інтерактивних технологій і тематичних заходів допоможе інтегрувати містичний туризм у

загальну стратегію розвитку туризму в Україні, підвищуючи привабливість країни як туристичної дестинації для міжнародних гостей.

Таблиця 2.7

Моделі розвитку містичного туризму в Україні на основі міжнародного досвіду

Компонент /реалізація в Україні	Містичні тури	Містичні фестивалі та івенти	Інтерактивні заходи
Спеціалізація	Тури по старовинних замках, кладовищах, з фокусом на привидів, відьом, місця сили.	Фестивалі на основі міфів, таких як козацькі легенди, відьми, міфологія.	Майстер-класи з ворожіння, травознавства, ритуалів.
Приклад реалізації в Україні	Тур по замках України, наприклад, Меджибіж чи Луцький замок, де є міфи про привидів.	Фестиваль на Чернігівщині або в Карпатах, присвячений українським містичним традиціям, козацьким легендам.	Воркшопи на вивчення стародавніх ритуалів в Івано-Франківську або на Хмельниччині.
Інтерактивність та технології	Використання техніки нічного бачення, ЕМФ-метрів, що додає елемент «дослідження».	Ярмарки, сувеніри, фудкорти, використання технологій для створення атмосферних ефектів.	Інтерактивні музеї з технологіями для розповіді містичних історій.
Приклад реалізації в Україні	Використання ЕМФ-метрів в замках, таких як Кам'янець-Подільський, Львів, та інших містах з міфами про привидів.	Фестивалі в Чернівцях, Мукачеві з тематичними ярмарками, сувенірами, та інтерактивними шоу.	Музей Лесі Українки в Луцьку з інтерактивними екранами та екскурсіями про міфічних персонажів.
Безпека та етика	Забезпечення безпеки на нічних турах, повага до історичних місць та місць поховань.	Забезпечення безпеки, організація зручного транспорту та інфраструктури на фестивалях.	Повага до традицій під час організації майстер-класів та ретритів.
Приклад реалізації в Україні	Безпека в Київській Лаврі, замках Кам'янця-Подільського, Львова, з додатковими заходами для комфортного перебування туристів.	Забезпечення зручного транспорту, інфраструктури для фестивалів, як у Львові, Чернівцях або Мукачеві.	Організація ретритів у Карпатах з урахуванням місцевих традицій та культури.

Складено автором

Водночас важливим є забезпечення належної безпеки та етики при організації таких заходів, щоб зберегти історичну цінність об'єктів і не порушувати місцеві традиції та культури.

Досвід таких країн, як Велика Британія, США, Ірландія, Румунія та інших, надає цінні уроки щодо необхідності балансування комерційних інтересів з культурною чутливістю, залучення місцевих громад та відповідального ставлення до інтерпретації історії та фольклору. Ці уроки можуть бути адаптовані та використані для розвитку потенціалу містичного туризму в інших країнах, враховуючи їхні унікальні ресурси та контекст.

Розвиток містичного туризму, за умови комплексного та виваженого підходу, може стати не лише додатковим джерелом економічного зростання, але й важливим інструментом збереження культурної ідентичності, популяризації української історії та сприяння міжкультурному діалогу в пост-воєнний період.

Таблиця 2.8

Стратегічні напрямки розвитку містичного туризму

№	Стратегічний напрямок	Опис
1	Розробка та імплементація стратегій	Розробка та імплементація державної та регіональних стратегій розвитку нішевого туризму з чітким визначенням пріоритетів, механізмів фінансування та координації.
2	Покращення інфраструктури	Поступове покращення транспортної доступності та туристичної інфраструктури ключових об'єктів (з урахуванням пріоритетів пост-воєнного відновлення).
3	Збереження культурної спадщини	Активізація зусиль зі збереження, консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, що є базою містичного туризму.
4	Маркетингові програми	Розробка та впровадження цільових маркетингових програм, спрямованих на внутрішній та перспективні міжнародні ринки, з активним використанням цифрових інструментів.
5	Підвищення кваліфікації кадрів	Підвищення кваліфікації кадрів, зокрема підготовка гідів-екскурсоводів, що спеціалізуються на містичній тематиці та дотримуються етичних стандартів.
6	Діалог з громадами	Налагодження діалогу та партнерства з місцевими громадами для забезпечення сталого та взаємовигідного розвитку туризму.

Складено автором

Стратегічними напрямками розвитку містичного туризму в Україні мають стати:

- ✓ розробка та імплементація державної та регіональних стратегій розвитку нішевого туризму з чітким визначенням пріоритетів, механізмів фінансування та координації;
- ✓ поступове покращення транспортної доступності та туристичної інфраструктури ключових об'єктів (з урахуванням пріоритетів пост-воєнного відновлення);
- ✓ активізація зусиль зі збереження, консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, що є базою містичного туризму;
- ✓ розробка та впровадження цільових маркетингових програм, спрямованих на внутрішній та перспективні міжнародні ринки, з активним використанням цифрових інструментів;
- ✓ підвищення кваліфікації кадрів, зокрема підготовка гідів-екскурсоводів, що спеціалізуються на містичній тематиці та дотримуються етичних стандартів;
- ✓ налагодження діалогу та партнерства з місцевими громадами для забезпечення сталого та взаємовигідного розвитку туризму.

Таким чином, з огляду на сучасні світові тенденції, актуальним є формування спеціалізованих маршрутів, створення інтерактивних івентів, інтеграція містичних локацій у загальнонаціональні туристичні продукти та розвиток відповідної інфраструктури. Це дасть змогу залучити не тільки внутрішніх туристів, а й іноземних відвідувачів, що шукають унікальні враження й автентичні емоції. Містичний туризм в Україні має усі передумови для становлення як повноцінного туристичного напрямку з високою доданою вартістю та великою соціально-культурною значущістю.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного бакалаврського дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Містичний туризм є чітко визначеною та динамічно зростаючою нішею в системі спеціалізованого туризму. Його сутність полягає не лише у відвідуванні певних географічних локацій, але й у задоволенні глибокої людської потреби в незвіданому, дотику до таємничого, переживанні унікальних емоцій та розширенні меж звичного сприйняття реальності. На відміну від суміжних видів, таких як релігійний чи культурно-історичний туризм, основним драйвером містичного туризму виступає інтерес до паранормального, фольклору, легенд, місць сили та аномальних зон, що надає йому особливого колориту та привабливості для специфічної цільової аудиторії. Розуміння цієї сутності є критично важливим для ефективного позиціонування та розвитку відповідних туристичних продуктів.
2. Існує значна різноманітність форм та об'єктів містичного туризму, що свідчить про його багатогранність та потенціал для створення різноманітних туристичних пропозицій. Об'єкти містичного інтересу охоплюють широкий спектр – від історичних локацій з «поганою» репутацією (замки, кладовища, старі будинки) та місць, оповитих давніми легендами і міфами (гори, озера, ліси, стародавні капища), до сучасних аномальних зон та локацій, пов'язаних з віруваннями у надприродне (наприклад, місця спостереження НЛО чи енергетичні центри). Форми містичного туризму варіюються від класичних екскурсій («ghost tours», тури по місцях легенд) до більш інтерактивних та імерсивних форматів, таких як тематичні фестивалі, квести, нічні відвідування об'єктів чи навіть участь у стилізованих ритуалах (з дотриманням етичних норм).
3. Мотиваційний комплекс до здійснення містичних турів є складним і включає як гедоністичні мотиви (пошук сильних емоцій, адреналіну,

розваги), так і пізнавальні (інтерес до історії, культури, фольклору через призму незвіданого), а також соціальні (приналежність до групи однодумців, обмін досвідом) і навіть духовні (пошук відповідей на екзистенційні питання, віра в надприродне). Поведінка таких туристів часто характеризується високим рівнем залученості, готовністю до нестандартних маршрутів, активним пошуком інформації та прагненням до автентичного, часто емоційно насиченого, досвіду, що вимагає від організаторів туризму специфічних підходів до обслуговування та формування пропозицій.

4. Містичний туризм є життєздатним та прибутковим напрямком, який активно розвивається в багатьох країнах світу. Успішні кейси (наприклад, досвід Шотландії з її замками та привидами, США з історіями про надприродне у Новом Орлеані чи Салемі, Румунії з брендом Дракули) свідчать про ефективність професійного підходу до оповідання легенд, якісного маркетингу, створення унікальних «брендів» містичних локацій та інтеграції цих елементів у ширшу туристичну інфраструктуру. Ключовими факторами успіху є високий рівень гідовського супроводу (оповідачі-професіонали), використання сучасних технологій для посилення ефекту присутності та чітке позиціонування продукту на міжнародному ринку. Цей досвід є цінною дорожньою картою для країн, що прагнуть розвивати власний містичний туризм.
5. Україна володіє колосальним, хоча значною мірою невикористаним, потенціалом для розвитку містичного туризму. Багата історія, глибинний та самобутній фольклор, численні об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, оповиті легендами та міфами (замки, стародавні городища, місця сили, аномальні зони, локації, пов'язані з видатними особистостями та містичними подіями), створюють унікальну ресурсну базу. Від Лисої гори у Києві та замків Поділля з їхніми привидами до карпатських легенд про мольфарів та

поліських переказів про лісових духів – кожен регіон України має свої автентичні містичні історії та об'єкти. Це становить міцний фундамент для формування оригінальних та конкурентоспроможних туристичних продуктів, здатних зацікавити як внутрішнього, так і міжнародного туриста.

6. Виявлено низку ключових проблем, що гальмують повноцінний розвиток містичного туризму в Україні. Серед них: недостатній рівень інфраструктури в багатьох потенційно привабливих локаціях, відсутність цілісної державної стратегії та системного маркетингу цього напрямку, потреба у кваліфікованих кадрах (гідах-оповідачах, які володіють не лише фактами, а й мистецтвом сторітелінгу), а також необхідність розробки чітких стандартів безпеки та етичних норм проведення таких турів.
7. Водночас, перспективи розвитку є надзвичайно значними. Унікальність українських містичних ресурсів, зростаючий світовий та внутрішній попит на нішевий та емоційно насичений туризм, можливість стимулювання розвитку депресивних регіонів через створення нових туристичних маршрутів та продуктів, а також потенціал для інтеграції містичного туризму з іншими видами (культурним, екологічним, пригодницьким) відкривають широкі можливості для перетворення цього сегменту на важливий чинник розвитку туристичної галузі України. Реалізація цього потенціалу потребує спільних зусиль держави, бізнесу та місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алістратова, К. Е. Містичний туризм: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Географія та туризм*. 2013. № 26. С. 135–140.
2. Блоги та статті про незвичайні туристичні напрямки. *Lonely Planet*. URL: <https://www.lonelyplanet.com/>
3. Бугрій О. В. Некропольний туризм та його об'єкти на Україні. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 4. С. 52–62.
4. Гора Тотоха – місце сили здатне змінити ваше життя! *ПоМандруй*. URL: <https://www.pomandrui.com.ua/totoha/>
5. Дерев'яні сходи на Великій Житомирській – одні з найдавніших в Києві. *Рідний Київ*. 2016. Жовтень. URL: <https://kyiv.ridna.ua/2016/10/derevyani-shody-na-velykij-zhytomyrskij-odni-z-najdavnishyh-v-kyjevi/>
6. Дівич-гора (с. Трипілля). URL: <https://vandrivka.com.ua/divich-hora-strypillia/>
7. Заповідник. Місце Сили. *Kolokray.com*. URL: <https://kolokray.com/uk/f/zapovednik-busha-mesto-sily-.html>
8. Замки України. *Путівник*. Київ: Балтія-Друк, 2015. 288 с.
9. Іванов, А. М. "Темний" туризм як один з перспективних видів туризму. *Бізнес-навігатор*. 2011. № 5. С. 186–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2011_26_36
10. Київщина туристична. Тури вихідного дня. <https://www.google.com/search?q=Mykyivregion.com.ua>. URL: <https://mykyivregion.com.ua/analytics/cikavi-miscya-tarashanskogo-rajonu>
11. Кулакова, Н. В., Смірнов, В. О. Проблеми та перспективи розвитку спеціалізованих видів туризму в Україні. *Економічний вісник*

- Національного технічного університету України "КПІ". 2015. № 12. С. 150–156.*
12. Кулиняк, І. Я., Жигало, І. І., Ярмола, К. М. Містичний туризм: сутність і перспективи розвитку у Львівській області. *Наукові записки Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Економічні науки.* 2017. Вип. 55. С. 273–277. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/42491/1/65-273-277.pdf>
 13. Кулиняк, І. Я., Ярмола, К. М., Малішевська, Б. О. Перспективи розвитку містичного туризму в Україні. *Матеріали Міжнародної наукової конференції "Формування сучасної наукової думки" (м. Кропивницький, 31 січня 2020 р.).* Кропивницький: МЦНД, 2020. С. 53–56.
 14. Львівські «місця сили». Загадка теренкурів. URL: <http://any-type-tour.com/Lviv/articles.php?ch=49>.
 15. Місця сили в Україні: куди поїхати, щоб відновити внутрішню гармонію. *Ukrainasegodnya.ua.* URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/mesta-sily-v-ukraine-kuda-poehat-ch-toby-vosstanovit-vnutrennyuyu-garmoniyu-1228748.html>
 16. Містика Києва. *Цікавий Київ.* 2020. URL: https://kiev.vgorode.ua/news/dosuh_i_eda/404094-perekazhy-svoim-vnukam-samyi-zakhadochnyi-kyev
 17. Містика Чорнобиля, або розповіді Сталкера (фото). *Kolomyya.org.* URL: <https://kolomyya.org/se/sites/pb/14393/>
 18. Місця сили Карпат. Камінь велетень або чортів камінь. URL: <http://karpaty-ua.org.ua/miscya-syly-karpat-kamin-veleten-abo-chortiv-kamin.html>.
 19. Наймовірні місця сили в Україні. *Amazingukraine.pro.* URL: <https://www.amazingukraine.pro/travel/nejmovirni-misczya-syly-v-ukrayini-foto/>

- 20.Поняття "Темний туризм" (Dark Tourism). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
- 21.Популярність запиту «dark tourism» у Google. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/>
- 22.Стратегія розвитку туризму та курортів в Україні до 2026 року. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
- 23.Топ 11 містичних та загадкових місць Києва – Visit Ukraine. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1971/top-11-mystic-and-mysterious-places-in-kyiv-that-will-surprise-even-local>
- 24.Фастовець О.О. «Темний туризм» як інноваційний вид туризму в Україні.Інноваційна наука, освіта,виробництво і транспорт. Книга 4. 70 Частина 2: серія монографій (розділ монографії),Одеса, Купрієнко С.В., 2021. С.92-99. 50.
- 25.Шильникова З.М. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти. *Економіка та управління підприємством*. Вип.22, 2018 . С. 586-591.
- 26.Amprase, N. The Effect of Visiting the Mystical Destination Brand on Love and Fascination with the Destination Brand (Case Study of Atar Neishaburi Tomb). *International Journal of Tourism, Culture & Spirituality*. 2019. Vol. 1, No. 2. P. 1–15. DOI: [10.22059/IJTCSP.2019.277846.1039](https://doi.org/10.22059/IJTCSP.2019.277846.1039).
- 27.Bowman, N. D., & Sacks, L. B. Exploring the Appeal of Haunted Places: A Study of Paranormal Tourism Motivations. *Journal of Travel Research*. 2019. Vol. 58, No. 3. P. 445–458. DOI: [10.1177/0047287518774020](https://doi.org/10.1177/0047287518774020).
- 28.Buda, D. Dark Tourism: The Allure of Morbid Curiosity. *Journal of Tourism Planning and Development*. 2014. Vol. 11, No. 6. P. 711–724. DOI: [10.1080/08905436.2014.992224](https://doi.org/10.1080/08905436.2014.992224).
- 29.Cifci, E., & Aksu, O. Brand Image of Mystical Spiritual Tours and Tourists' Satisfaction and Quality of Life. *International Journal of Scientific and*

- Research Publications*. 2019. Vol. 9, No. 6. P. 24–30. DOI: [10.29322/IJSRP.9.06.2019.p9024](https://doi.org/10.29322/IJSRP.9.06.2019.p9024).
30. Cordeiro, D. The Mystical Dimension of Tourism: Exploring the Spiritual and Esoteric Journeys. *Journal of Tourism and Cultural Practices*. 2020.
31. Global Dark Tourism Market Size & Outlook, 2023-2030 . URL: <https://www.grandviewresearch.com/horizon/outlook/dark-tourism-market-size/global>
32. Hyde, K. F., & Harman, S. The Global Phenomenon of Dark Tourism: An Overview. *Journal of Tourism Planning and Development*. 2016. Vol. 13, No. 1. P. 1–17. DOI: [10.1080/13683500.2016.1264389](https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1264389).
33. Lennon, J., & Foley, M. *Dark Tourism: The Attraction of Death and Disaster*. London: Thomson Learning, 2000. 208 p.
34. Măntulescu, D., & Neculai, C. Mystic Tourism - An Alternative For Bulgaria. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 2019. Vol. 9, No. 6. P. 31–37. DOI: [10.29322/IJSRP.9.06.2019.p9024](https://doi.org/10.29322/IJSRP.9.06.2019.p9024)
35. Stone, P. R. Understanding Dark Tourism: Exploring the Motivations of Visitors to Sites Associated with Death and Disaster. *Tourism Geographies*. 2013. Vol. 15, No. 4. P. 556–572. DOI: [10.1177/1090382313506190](https://doi.org/10.1177/1090382313506190).
36. Анга Тревел – організація турів по Україні. URL: <https://anga.ua>
37. Державна прикордонна служба України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/>
38. Державна служба статистики України (Укрстат). Офіційний веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
39. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). Офіційний веб-сайт. URL: <https://tourism.gov.ua/>
40. Дива Країни. Офіційний туристичний сайт України. URL: <https://dyvakrainy.com.ua>
41. Капітан Київ – Екскурсії Києвом та Україною. URL: <https://captain.kiev.ua>
42. Колокрай. Вїзд з Києва – тури Україною. URL: <https://kolokray.com>

43. Національна туристична організація України (НТО). Офіційний веб-сайт. URL: <https://nto.org.ua/>
44. Патріот Тур. URL: <https://patriot-tour.com>
45. Смак пригод – тури Україною. URL: <https://smakprygod.com.ua>
46. ТамТур – туристичний оператор. URL: <https://tamtour.com.ua>
47. ТирасТур – туроператор по Україні. URL: <https://tirastour.com.ua>
48. Тур в Бушу та Гайдамацький яр. Відпочинок на всі 100. URL: <https://otdihnavse100.com.ua>
49. Цікаво про Київ – екскурсії та тури. URL: <https://interesniy.kiev.ua>
50. The Dark Kiev tour. <https://kievinsiders.com/tour/dark-kiev-tour/>
51. Wonders Holidays. Подорожі Україною та світом. URL: <https://wondersholidays.com>

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну бакалаврську роботу студентки спеціальності
242 «Туризм»

Чухалової Юлії Сергіївни

на тему: «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в світі
та Україні»

«2» червня 2025 р.
м. Харків

Дипломна робота на тему «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в світі та Україні» є актуальним та своєчасним дослідженням, враховуючи зростаючий інтерес до нестандартних та спеціалізованих видів туризму. Містичний туризм, що ґрунтується на зацікавленості у фольклорі, легендах, надприродних явищах та історичних подіях, які мають містичний підтекст, відкриває нові можливості для диверсифікації туристичного продукту та залучення нових сегментів споживачів. Його розвиток може сприяти збереженню та популяризації унікальних культурних та історичних об'єктів.

Структура роботи відповідає темі дослідження і повністю розкриває її у передбаченому обсязі. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Студентка Чухалова Ю.С. у своїй роботі глибоко дослідила теоретичні та практичні аспекти розвитку містичного туризму.

У першому розділі, присвяченому теоретико-методологічним засадам дослідження містичного туризму, детально розглянуто: поняття та сутність містичного туризму в системі спеціалізованого туризму, що дозволило чітко окреслити предмет дослідження; класифікація форм та об'єктів містичного

туризму; методи дослідження мотивації туристів у містичному туризмі, що є важливим для розуміння попиту та формування відповідних пропозицій.

Другий розділ роботи присвячений аналізу сучасного стану та перспектив розвитку містичного туризму в світі та Україні. У цьому розділі: представлено та проаналізовано міжнародний досвід розвитку містичного туризму, що дає змогу виявити кращі практики та потенційні напрямки для імплементації в Україні; проведено аналіз ресурсів містичного туризму в Україні; виявлено проблеми та перспективи розвитку містичного туризму в Україні, що дозволило сформулювати конкретні рекомендації для його подальшого вдосконалення.

Результати наукового дослідження несуть значну теоретичну та практичну цінність для визначення перспектив розвитку містичного туризму в Україні як складової її туристичної галузі. Робота є важливим внеском у розуміння специфіки та потенціалу цього виду туризму.

Чухалова Ю.С. себе як відповідальний та наполегливий дослідник, що володіє навичками системного аналізу та здатен(-на) самостійно опрацювати значний обсяг інформації.

Представлена робота відповідає висунутим вимогам та рекомендується до захисту в Екзаменаційну комісію.

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Ірина ШАМАРА

Харківський національний
університет імені В.Н Каразіна

Екзаменаційній комісії
із захисту дипломних робіт
спеціальності 242
«Туризм»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу студента спеціальності
242 «Туризм»

Чухалової Юлії Сергіївни

на тему: «Сучасний стан та перспективи розвитку містичного туризму в світі
та Україні»

Містичний туризм, що ґрунтується на інтересі до таємничих, незрозумілих та надприродних явищ, є динамічним напрямком, який значно розширює горизонти туристичної індустрії. У цьому контексті дипломна робота присвячена аналізу сучасного стану та перспектив розвитку містичного туризму як у світі, так і в Україні.

Одним з ключових факторів, що сприяє зростанню популярності містичного туризму, є зростаючий інтерес до автентичних, унікальних та емоційно насичених вражень, що виходять за рамки традиційного відпочинку. Цей вид туризму відкриває нові можливості для дестинацій, дозволяючи залучати особливу категорію туристів, зацікавлених у дослідженні місцевих легенд, історії та містики.

Дипломна робота Чухалової Ю.С. складається зі вступу, двох розділів та висновків. Структура роботи повністю розкриває проблематику дослідження, є логічною та обґрунтованою. Мета та завдання, поставлені в роботі, досягнуті повною мірою.

Перший розділ бакалаврської роботи присвячений дослідженню теоретико-методологічних засад містичного туризму; глибоко розкрито дефініції містичного туризму; проведено систематизацію проявів містичного туризму, класифікацію його об'єктів та форм; проаналізовано різні підходи до

вивчення мотивації туристів, що обирають містичні напрямки, що є вкрай важливим для розробки ефективних маркетингових стратегій.

Другий розділ роботи присвячений аналізу сучасного стану та перспектив розвитку містичного туризму; детально розглянуто успішні кейси та найкращі практики розвитку містичного туризму в різних країнах світу, висвітлено ключові фактори їхнього успіху; висвітлено основні виклики, що стоять перед розвитком цього виду туризму в Україні, а також запропоновано конкретні шляхи їх подолання та визначено перспективні напрямки для подальшого зростання.

В цілому, аналіз дипломної роботи свідчить про те, що Чухалова Ю.С. опрацювала велику кількість теоретичного та практичного матеріалу, оволоділа достатніми навичками самостійно ставити та вирішувати дослідницькі завдання. Простежується ретельна робота по кожному розділу теми, що розглядається. Наукові положення та висновки, отримані в ході написання роботи, мають важливе значення для визначення перспектив розвитку містичного туризму в Україні як складової галузі туризму країни.

Істотних недоліків бакалаврська робота не містить. Запропонована робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке цілком відповідає встановленим вимогам до робіт відповідного кваліфікаційного рівня. За умови успішного захисту в ЕК, робота заслуговує на оцінку «відмінно» (90 балів).

Рецензент

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу,

менеджменту та

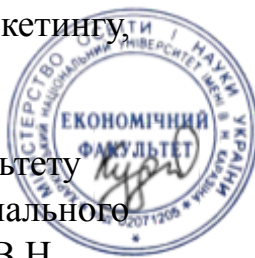
підприємництва

економічного факультету

Харківського національного

Університету імені В.Н.

Каразіна

Марина КУДІНОВА

